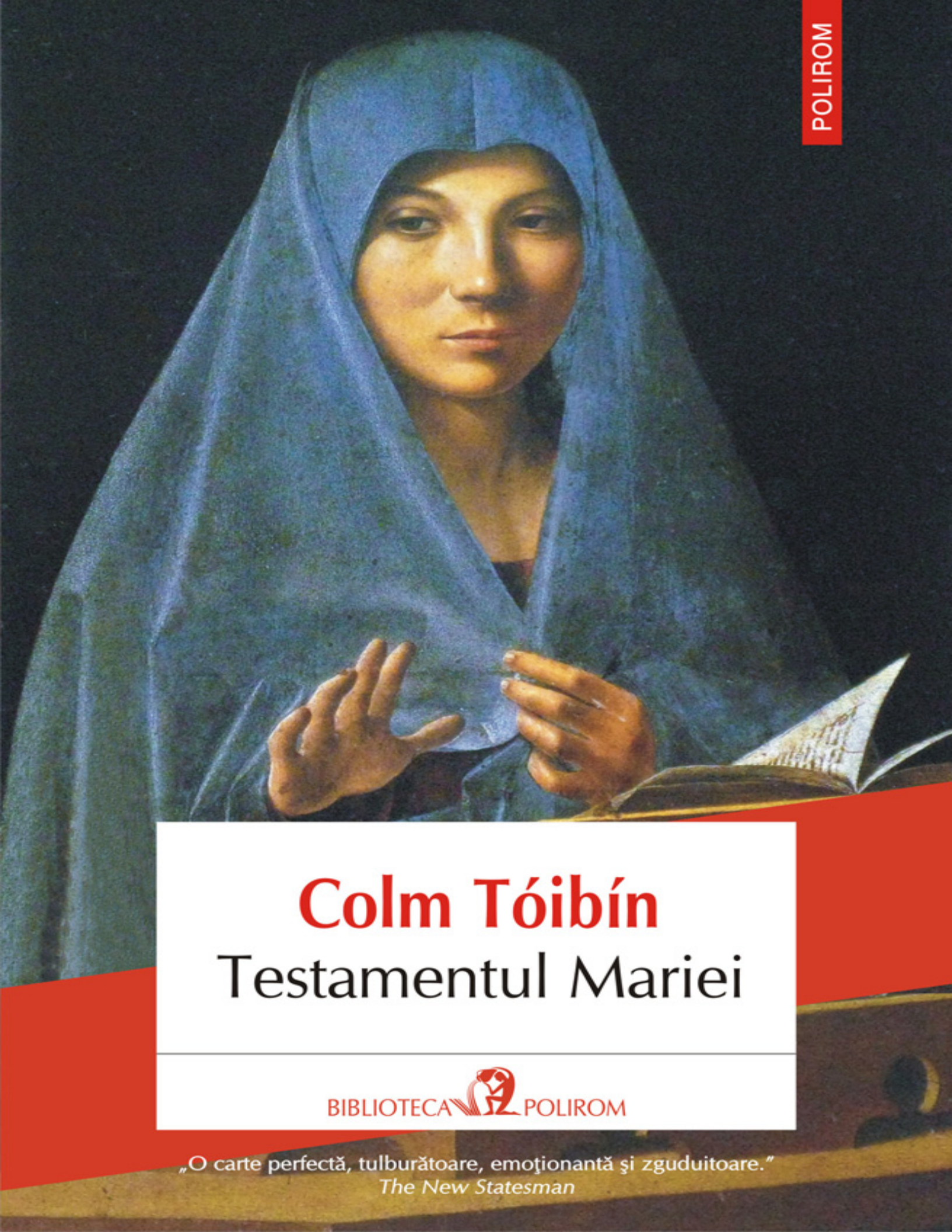

POLIROM

Colm Tóibín

Testamentul Mariei

BIBLIOTECA POLIROM

„O carte perfectă, tulburătoare, emoţionantă şi zguduitoare."
The New Statesman

Colm Tóibín

Testamentul Mariei

Traducere din limba engleză
de Irina Bojin

POLIROM
2014

Colm Tóibín, *The Testament of Mary*
© 2014 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN ePub: 978-973-46-4628-9
ISBN PDF: 978-973-46-4629-6
ISBN print: 978-973-46-4445-2

Coperta: Radu Răileanu
Pe copertă: Antonello da Messina (1430-1479), *Buna Vestire*, 1475

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată în colaborare cu elefant.ro

Primul roman al lui COLM TÓIBÍN (*Sudul*, 1990) a fost distins cu *Irish Times* Literature Award în 1991. Cărţile următoare au confirmat premiul de debut, căci toate au obţinut premii sau nominalizări importante: *Ierburile în flăcări* (1992) a cîştigat Encore Award, *Povestea nopţii* (1996; Polirom, 2002) a primit Ferro-Grumley Award în 1997, *Farul din Blackwater* (1999) a fost nominalizat la Booker Prize, *Maestrul* (2004; Polirom, 2007) a fost nominalizat la Man Booker Prize şi distins cu IMPAC Prize, *Los Angeles Times* Novel of the Year Award şi Prix du Meilleur Livre Étranger, iar *Brooklyn* (2009) a cîştigat Costa Novel Award pentru anul 2009. Ultimul roman publicat, *Testamentul Mariei* (2012), a fost nominalizat la Booker Prize în 2013.

Lui Loughlin Deegan şi lui Denis Looby

Vin mai des acum, amândoi, şi de fiecare dată sunt mai nerăbdători, se vede că aşteaptă tot mai mult de la mine şi de la viaţă. Îi simt flămânzi şi înverşunaţi, cu sângele clocotind de o cruzime pe care o cunosc şi o miros aşa cum doar un animal hăituit o adulmecă. Dar acum nu sunt hăituită. Nu mă mai hăituieşte nimeni. Au grijă de mine, îmi pun întrebările cu blândeţe şi nu mă scapă din ochi. Îşi închipuie că nu înţeleg câtă făţărnicie e în râvna lor. Însă mie acum nu-mi mai scapă nimic. Doar somnul fuge de mine. Somnul mă ocoleşte. Poate sunt prea bătrână ca să mai pot dormi. Ori o fi din pricină că somnul nu-mi aduce vreun folos. Poate că nu am nevoie să visez sau să mă odihnesc. Poate că ochii mei ştiu că în curând se vor închide pe veci. Am să stau trează dacă voi fi nevoită. Am să cobor treptele când se va crăpa de ziuă, când lumina zorilor se va furişa în chilia mea. Am eu temeiurile mele ca să pândesc şi să aştept. Înainte de tihna cea din urmă e o îndelungă trezie. Şi îmi este de ajuns să ştiu că se va sfârşi.

Îşi închipuie că nu înţeleg ce creşte încet-încet în lume; îşi închipuie că nu văd unde bat întrebările lor şi că nu bag de seamă cum o umbră nemiloasă li se aşterne pe chipuri şi glasurile li se gâtuie fiindcă îşi ies din fire de câte ori spun ceva fără noimă ori ceva nesăbuit, un lucru care nu ne duce nicăieri. De câte ori par că nu-mi aduc aminte ceva despre care ei cred că ar trebui să ştiu. Sunt pradă unor pofte nemăsurate şi nepotolite şi atât de năuciţi de amintirea unei terori pe care am simţit-o cu toţii, că nu-şi dau seama că eu ţin minte tot. Trupul meu este făcut din amintiri aşa cum e făcut din carne şi oase.

Îmi place că îmi aduc mâncare, îmi cumpără veşminte şi mă apără. La rândul meu, am să fac pentru ei cât pot, dar nici o fărâmă mai mult. Aşa cum

nu pot răsufla pentru altcineva, cum nu pot face inima altcuiva să bată, oasele să nu i se înmoaie şi carnea să nu i se veştejească, tot aşa nu pot spune mai mult decât pot spune. Şi îmi dau seama cât de adâncă le e tulburarea şi aş zâmbi văzând cum tânjesc după povestioare de adormit copiii sau după înţelesuri limpezi şi simple în povestea pe care am trăit-o cu toţii, numai că eu am uitat să zâmbesc. Zâmbetul nu-mi mai face trebuinţă. Lacrimile nu-mi mai fac trebuinţă. A fost o vreme când eram încredinţată că nu mai am lacrimi, că le-am vărsat pe toate, dar norocul meu e că asemenea gânduri nesăbuite trec şi sunt repede înlocuite de ceea ce e adevărat. Lacrimi se găsesc întotdeauna dacă într-adevăr ai nevoie de ele. Sunt făcute de trup. Ar trebui să mă simt uşurată că nu mai am nevoie de lacrimi, dar eu nu caut uşurarea, ci doar singurătatea şi mulţumirea amară izvorâtă din siguranţa că nu voi rosti nici un neadevăr.

Dintre cei doi bărbaţi care vin, unul a fost cu noi până la sfârşit. Au fost clipe când era blând, când ar fi vrut să mă strângă în braţe şi să mă aline, tot aşa cum ar vrea acum să se încrunte nerăbdător când povestea mea nu merge până unde a hotărât el să o întindă. Încă întrezăresc în el urme ale blândeţii de atunci şi uneori lumina i se întoarce în ochi înainte să ofteze şi să se aplece din nou asupra lucrului, scriind una câte una literele din care sunt făcute cuvintele pe care ştie că nu le pot citi, care istorisesc ce s-a întâmplat pe deal, zilele dinainte şi zilele de după. L-am rugat să-mi citească şi mie cu glas tare semnele de pe hârtie, dar nu vrea. Ştiu că a scris lucruri la care nici el, nici eu n-am fost martori. Ştiu şi că a pus în cuvinte întâmplările prin care eu am trecut şi la care el a fost de faţă, şi c-a făcut aşa încât acele vorbe să aibă însemnătate, să fie ascultate.

Îmi aduc aminte prea multe; sunt asemenea văzduhului într-o zi liniştită – neclintit, nelăsând să-i scape nimic. Aşa cum lumea îşi ţine răsuflarea, eu nu dau drumul amintirilor.

Aşa că, atunci când i-am povestit despre iepuri, nu i-am spus ceva pe jumătate uitat sau de care mi-am adus aminte doar fiindcă a stăruit. Lucrurile

pe care i le-am istorisit au fost parte din mine tot timpul, la fel cum parte din mine mi-au fost palmele sau braţele. În ziua aceea, ziua despre care voia să-i povestesc amănunţit iar şi iar, în mijlocul învălmăşelii, în toiul spaimei, al strigătelor şi vaierelor, s-a apropiat de mine un bărbat purtând o colivie în care înghesuise o pasăre uriaşă, înfuriată, cu cioc tăios şi uitătură oţărâtă. Colivia era prea strâmtă ca să-şi poată întinde aripile şi din pricina asta pasărea era încrâncenată şi mânioasă. Îşi dorea să zboare, să vâneze, să se năpustească asupra prăzii.

Omul avea şi o traistă, despre care am aflat treptat că era pe jumătate plină cu iepuri vii, ghemotoace înspăimântate care se zbăteau cu înverşunare. Şi în ceasurile petrecute pe deal, ceasuri care s-au scurs mai încet ca oricare altele, a scos iepurii unul câte unul şi i-a vârât în cuşcă prin uşa întredeschisă. Pasărea se repezea întâi la burta moale, o sfâşia şi trăgea afară măruntaiele, apoi ciugulea ochii. Îmi e uşor să pomenesc acum de asta, pe de o parte fiindcă la vremea aceea îţi lua gândul de la ceea ce se petrecea pe deal şi pe de altă parte fiindcă era ceva fără noimă. N-ai fi zis că pasărea era flămândă, cu toate că poate o chinuia o foame lăuntrică pe care nici carnea iepurilor zbătându-se în ghearele morţii n-o putea ostoi. Colivia se umplea cu iepuri spintecaţi, pe moarte, care scoteau un fel de scâncete ciudate. Viaţa tresărea încă în ei. Iar bărbatul, cu chipul strălucind de însufleţire, luminat parcă dinăuntru, privea colivia şi ce se întâmpla în jurul lui, aproape zâmbind cu mulţumire sinistră, căci sacul nu se golise.

*

Între timp vorbisem de una, de alta, chiar şi de bărbaţii care jucau zaruri aproape de cruci. Dădeau cu zarul ca să-i câştige hainele şi alte lucruri pe care le avea, ori fără o pricină anume. De unul dintre ei mi-era la fel de teamă ca de sugrumătorul care a venit mai târziu. Dintre toţi cei care au venit

şi au plecat în acea zi, omul acela era cel mai atent la ce făceam, cel mai ameninţător, cel care părea că vrea mai mult decât toţi ceilalţi să ştie unde o să merg când avea să se sfârşească, cel care mai mult ca sigur ar fi fost trimis să mă aducă înapoi. Omul acela, care nu mă scăpa din ochi, părea să fie în slujba călăreţilor care, din când în când, ne urmăreau din priviri, aşezaţi mai într-o parte. Dacă ştie cineva ce s-a petrecut în ziua aceea şi din ce pricină, atunci acela e omul care dădea cu zarul. Ar fi mai lesne să spun că mi se arată în vis, numai că nu e aşa şi nici amintirea lui nu mă bântuie ca amintirea altor lucruri sau chipuri. A fost acolo, atât am de spus despre el, a stat cu ochii pe mine şi mi-a citit gândurile, iar dacă acum, după atâţia ani, ar apărea la uşă, cu ochii lui mijiţi în lumină, cu părul nisipiu acum încărunţit, cu mâinile chiar şi acum prea mari faţă de trup, cu aerul său atotştiutor, stăpân pe sine, netulburat în cruzimea lui care îi dădea putere asupra celorlalţi, urmat de sugrumătorul cu rânjet hain, nu m-aş mira câtuşi de puţin. Doar că nu aş rămâne multă vreme în tovărăşia lor. Aşa cum cei doi prieteni care vin să mă vadă aşteaptă de la mine să vorbesc, să mărturisesc, bărbatul care dădea cu zarul şi sugrumătorul, ori alţii ca ei, negreşit că se aşteaptă să tac. Am să-i recunosc dacă vin, cu toate că nu mai are mare însemnătate acum, când mi-au rămas puţine zile, dar în trezia mea rămân înspăimântată de moarte de ei doi.

Pe lângă ei, oricât de greu ar fi să crezi, bărbatul cu iepurii şi eretele nu părea în stare să facă rău nimănui; era crud, dar fără un rost anume. Foamea lui era uşor de potolit. Nimeni nu se sinchisea de el în afară de mine, iar eu îl băgam în seamă doar fiindcă eram poate singura dintre cei de-acolo care lua aminte la orice lucru, cât de mic, trăgând nădejde că, printre oamenii aceia, aş fi găsit pe unul de care să mă rog. Şi totodată ca să aflu ce plan aveau cu noi după ce totul se sfârşea şi, mai presus de orice, ca să-mi iau gândul, fie şi pentru o clipă, de la grozăvia care se petrecea sub ochii noştri.

Lor nu le pasă de spaima mea şi a tuturor celor din jurul meu, ştiind că ceva mai încolo stăteau nişte bărbaţi cărora li se poruncise să ne adune dacă

încercăm să ne îndepărtăm şi că, orice am fi făcut, nu aveam cum scăpa.

Al doilea bărbat care vine se poartă în cu totul alt fel. N-are nici măcar o fărâmă de cumsecădenie. E nerăbdător, plictisit şi ştie să ţină frâiele în mână. Şi el scrie, dar mult mai repede decât celălalt, încruntându-se, dând din cap ca să-şi încuviinţeze propriile cuvinte. Îşi iese pe dată din fire. Pot să-l înfurii şi dacă trec prin faţa lui ca să iau un blid. Uneori mă stăpânesc cu greu să nu-i vorbesc, cu toate că ştiu că până şi glasul meu îl umple de bănuieli sau de ceva apropiat de scârbă. Numai că şi el, la fel ca tovarăşul lui, e nevoit să mă asculte, doar de aceea au venit. Nu are de ales.

I-am spus înainte să plece că, de când mă ştiu, de câte ori am văzut mai mult de doi bărbaţi însoţindu-se, am văzut nesăbuinţă şi am văzut răutate, dar nesăbuinţa mi-a sărit prima în ochi. Se aştepta să-i zic cu totul altceva şi, stând în faţa mea, îşi pierdea răbdarea încet-încet fiindcă nu voiam să mă întorc la ceea ce dorea: ziua când ne-am pierdut fiul şi apoi cum l-am găsit şi ce vorbe au fost spuse atunci. Nu-i pot rosti numele, nu-mi iese de pe buze, dacă îl spun inima are să mi se frângă. Aşa că îl numim „el“, „fiul meu“, „fiul nostru“, „cel care a fost aici“, „prietenul tău“, „cel de care îţi pasă“. Poate că înainte să mor îl voi rosti sau măcar voi izbuti să-l şoptesc într-o noapte, însă mă îndoiesc.

A adunat pe lângă el, am povestit, o ceată de oameni fără căpătâi, neajutoraţi, care erau copii la fel ca el, bărbaţi născuţi din flori ori bărbaţi care nu erau în stare să se uite drept în ochii unei femei. Bărbaţi care zâmbeau pentru ei înşişi sau care îmbătrâniseră încă de tineri. Nici unul dintre voi nu e întreg la minte, i-am zis, şi l-am văzut cum împinge spre mine blidul pe jumătate plin, ca un copil năbădăios. Da, neajutoraţi, am zis. Fiul meu s-a înconjurat de neajutoraţi, chiar dacă el, orice s-ar spune, nu era aşa; pentru el nimic nu era prea greu, putea chiar să nu scoată o vorbă, avea până şi acea putere, cea mai rară dintre toate, de a sta singur fără să se simtă stingher, putea privi o femeie ca şi cum i-ar fi fost de-o potrivă şi era plăcut, ager la minte, cu purtări frumoase. Iar toate aceste daruri, am zis, le-a folosit

ca să poarte din loc în loc o ceată de oameni care aveau încredere în el. N-am vreme de neajutoraţi, am zis, însă dacă iei pe oricare doi dintre voi ai să găseşti nu doar nesăbuinţă şi răutatea cu care ne-am învăţat, ci ai să dai şi peste o nevoie mistuitoare de altceva. Adună oameni fără căpătâi pe lângă tine, i-am zis împingând farfuria înapoi spre el, şi-ai să găseşti ce nici nu crezi – îndrăzneală, ambiţie şi câte altele –, iar până să se topească ori să crească au să te ducă la ceea ce am văzut şi mă urmăreşte şi acum.

*

Vecina mea Farina îmi lasă tot felul de lucruri, pentru care îi plătesc uneori. La început nu deschideam uşa când ciocănea şi nici măcar atunci când luam ceea ce îmi lăsa – fructe, pâine, ouă sau apă – nu vedeam de ce i-aş fi vorbit când treceam mai târziu prin faţa uşii ei ori măcar de ce m-aş fi prefăcut că ştiu cine este. Şi aveam grijă să nu mă ating de apa pe care mi-o lăsa. Mă duceam singură la fântână să scot apă, chiar dacă braţele mă dureau de încordare.

Când cei doi au venit să mă vadă, m-au întrebat cine e şi m-am bucurat să le spun că nu ştiu şi nici nu caut să aflu, că nu ştiu nici de ce îmi lasă la uşă tot felul de lucruri, afară doar dacă avea astfel un temei să dea târcoale printr-un loc unde nu era binevenită. Să am grijă, m-au sfătuit, şi răspunsul mi-a venit pe dată, le-am zis că-mi dau seama mai bine decât îşi închipuie şi că, dac-au venit să-mi dea poveţe de prisos, atunci poate ar face bine să nu se mai arate pe acolo.

Cu timpul însă, tot trecând prin faţa casei sale şi văzând-o în prag, am început să o privesc şi mi-a plăcut de ea. M-a impresionat că era mică de statură, sau cel puţin mai măruntă decât mine, şi că părea plăpândă, cu toate că era mai tânără. La început am crezut că e singură şi mi-am închipuit că-mi va fi uşor s-o scot la capăt cu ea dacă îmi dădea bătăi de cap ori devenea

prea stăruitoare. Numai că nu e singură, am aflat. Bărbatul ei zace în pat, nu se poate mişca şi ea e nevoită să stea pe lângă el cât e ziua de lungă, în camera întunecată unde se află. Iar fiii ei, ca toţi copiii, s-au dus la oraş să găsească de lucru pe mai mulţi bani ori să lenevească mai cu folos ori să pornească în vreo aventură, lăsând-o pe Farina să aibă grijă de capre, să păzească livada de măslini şi să care apă zi de zi ca să-i ude. I-am spus răspicat că fiii ei, dacă s-ar întâmpla să vină aici, nu-mi pot trece pragul. I-am spus răspicat că n-am nevoie de ajutorul lor la nimic. Nu vreau să-i văd în casa asta. Îmi va lua săptămâni întregi ca să alung duhoarea bărbaţilor din camere, ca să pot respira din nou aer care n-a fost stricat de răsuflarea lor.

Am început să-i fac semn din cap când o vedeam. Nu-i aruncam nici o privire, însă ştiam că ea va băga de seamă schimbarea. Iar de aici a pornit altă schimbare. La început a fost greu fiindcă abia înţelegeam ce spune, iar ea, chiar dacă-i părea ciudat că nu pricep, povestea mai departe. În scurtă vreme am început să desluşesc aproape toate cuvintele, ori îndeajuns de multe, şi am aflat unde se ducea în fiecare zi şi de ce mergea acolo. Nu m-am dus cu ea fiindcă mi-am dorit. Am mers din pricină că aceia care mă vizitau, bărbaţii care vegheau asupra mea în ultimii ani ai vieţii, mă scoteau din fire şi puneau prea multe întrebări, aşa că m-am gândit că dacă aş dispărea, fie doar şi timp de un ceas sau două, s-ar purta poate mai cuviincios ori, şi mai bine, n-ar mai veni deloc.

Nu credeam că umbra blestemată a ceea ce s-a petrecut se va risipi vreodată. A coborât asupra mea ca o negură ce îmi curgea prin vine odată cu sângele, în ritmul bătăilor inimii. Era tovarăşa mea, prietena neobişnuită care mă trezea noaptea şi iarăşi dimineaţa şi care toată ziua rămânea aproape de mine. Mă apăsa ca o greutate şi deseori povara era atât de mare, că mă copleşea. Simţeam când şi când o uşurare, dar de scăpat, nu scăpam niciodată.

Mergeam la templu cu Farina fără vreo pricină anume. De cum plecam de acasă mă bucuram la gândul că, la întoarcere, va trebui să spun pe unde am

fost şi născoceam ce aveam să le îndrug celor doi. Cu Farina nu vorbeam în drum spre templu şi doar când ne-am împrietenit mi-a mărturisit că de fiecare dată se ruga să i se împlinească trei dorinţe: ca zeii să-i ia soţul pe tărâmul morţilor, ca să nu mai sufere, ca fiii ei să fie teferi şi să se poarte bine cu ea. Chiar vrei să ţi se împlinească prima dorinţă? am întrebat-o. Să-ţi moară soţul? Nu, mi-a răspuns, nu vreau, dar aşa ar fi mai bine. Iar când intram în templu blândeţea i se aşternea pe chip şi ochii i se umpleau de o lumină pe care nu o pot uita.

Şi-apoi îmi amintesc cum am întors capul şi am văzut statuia lui Artemis pentru prima oară; în clipa când mi-au căzut ochii asupra ei, statuia radia supunere şi mărinimie, fertilitate şi milostenie, poate şi frumuseţe, până şi frumuseţe. A fost o clipă de înălţare; umbrele mele s-au dus să stea de vorbă cu umbrele binefăcătoare ale templului. O scurtă vreme, cât m-au părăsit, am rămas ca într-o lumină. Nu mai aveam otravă în inimă. Am privit îndelung statuia zeiţei din vechime, cea care văzuse mai multe decât mine şi suferise mai mult fiindcă trăise mai mult. Mi-a fost greu să recunosc că mă deprinsesem cu umbrele, cu povara, cu spaima năprasnică coborâtă asupra mea în ziua când mi-am văzut fiul legat şi plin de sânge, când l-am auzit ţipând şi când am crezut că mai rău nu poate fi, până când orele au început să se scurgă. M-am înşelat crezând că mai rău nu putea fi şi, oricât m-am zbătut, n-am izbutit să împiedic mersul lucrurilor, tot aşa cum n-am izbutit să nu mă mai gândesc, până când zgomotele mi-au umplut mintea, până când ameninţarea acelor ceasuri mi-a pătruns în trup, şi m-am întors de la templu cu inima tremurând încă de groaza acelei ameninţări.

Cu banii puşi deoparte am cumpărat de la unul din argintari o statuetă a zeiţei care îmi adusese alinare. Dar n-am lăsat-o la vedere. Cu toate astea, pentru mine însemna ceva să ştiu că se află în casă, aproape de mine, şi că puteam să-i vorbesc în şoaptă noaptea dacă simţeam nevoia. Puteam să-i povestesc cele întâmplate şi cum am ajuns aici. Puteam să-i spun despre neastâmpărul care i-a cuprins pe mulţi atunci când au început să iasă monede

noi, edicte noi şi cuvinte noi pentru lucruri. Oameni care n-aveau nimic, bărbaţi şi femei deopotrivă, s-au apucat să vorbească despre Ierusalim ca şi cum s-ar fi aflat pe cealaltă parte a văii şi nu la două-trei zile de mers, iar când s-a vădit că tinerii se puteau duce acolo, oricine ştia scrie ori era tâmplar ori ştia să facă roţi, să lucreze metalul, de fapt oricine putea vorbi pe înţeles, oricine voia să facă negoţ cu ţesături sau grâne, cu fructe sau ulei, pleca într-acolo. Dintr-odată a fost uşor să te duci la Ierusalim, numai că, fireşte, nu era uşor să te întorci. Cei plecaţi trimiteau veşti, bani şi ţesături, dădeau de ştire despre cum le merge, însă era o putere care-i ţinea acolo – puterea banului, puterea viitorului. Până atunci nu mai auzisem pe nimeni vorbind despre viitor, doar dacă vorbeau de a doua zi ori de o petrecere la care se duceau an de an. Niciodată însă de vremea care va să vină, când toate se vor schimba şi totul va merge mai bine. Gândul ăsta bântuia prin sate asemenea unui vânt fierbinte şi-i lua cu el pe toţi cei care erau în stare de ceva, aşa cum l-a luat şi pe fiul meu, iar eu nu m-am mirat căci, dacă n-ar fi plecat, ar fi bătut la ochi şi oamenii poate că s-ar fi întrebat pentru ce el nu se dusese. Aşa cum stăteau lucrurile, nu avea cum să rămână. Nu i-am pus nici o întrebare; ştiam, încă de când îi băgam în traistă cele trebuincioase pentru drum, la fel cum făceau şi celelalte mame ai căror fii plecau, că va găsi lesne de lucru şi că îmi va trimite ceea ce trimiteau şi cei plecaţi înaintea lui. Nu mă încerca tristeţea. Ceva se încheia, şi nimic mai mult, iar în ziua aceea se adunase o mulţime de lume, fiindcă mai plecau şi alţii, iar eu m-am întors acasă aproape zâmbind, bucuroasă că puterile îi îngăduiau să facă drumul acela şi că în lunile dinainte – ori poate întreg anul care trecuse – avuseserăm amândoi grijă să nu schimbăm prea multe vorbe sau să ne apropiem prea mult unul de altul, deoarece amândoi ştiam că avea să plece.

Ar fi trebuit totuşi să fiu mai cu luare-aminte în lunile dinaintea plecării lui, să bag de seamă cine venea acasă şi ce se vorbea la masa mea. Nu din sfială ori din stânjeneală mă retrăgeam în bucătărie când veneau oameni

necunoscuţi, ci fiindcă mă plictiseau. Înflăcărarea acelor tineri avea ceva care mă scârbea şi mă făcea să plec în bucătărie sau în grădină; ceva din setea lor neostoită sau gândul că fiecăruia dintre ei îi lipsea ceva mă făcea să le aduc mâncarea, apa sau orice aveam să le dau şi să ies înainte să aud un singur cuvânt din ce spuneau. De cele mai multe ori erau tăcuţi la început, stingheriţi, nesiguri pe ei, dar apoi ajungeau să vorbească prea tare; vorbeau mai mulţi deodată ori, ceea ce-mi părea şi mai rău, când fiul meu le cerea să tacă şi li se adresa ca unei gloate, cu voce prefăcută, umflată, nu sufeream să-l aud, îmi venea să scrâşnesc din dinţi şi adesea mă trezeam colindând drumurile prăfoase cu un coş în mână, ca şi cum mergeam să iau pâine, ori ducându-mă la vecini care nu aveau poftă de oaspeţi; nădăjduiam că atunci când mă voi fi întors acasă tinerii vor fi plecat ori fiul meu va fi încetat să vorbească. După ce ei plecau şi rămâneam doar noi, era mai binevoitor, mai blajin, ca şi cum o apă stătută se scursese din el ca dintr-un vas, şi poate că în timp ce vorbea se curăţa de orice îi pricinuia tulburare, iar apoi, după căderea nopţii, se umplea din nou cu apă limpede care izvora din singurătate ori din somn ori chiar din tăcere şi muncă.

*

De când mă ştiu am îndrăgit Sabatul. Cel mai bine era pe vremea când fiul meu avea opt-nouă ani, îndeajuns de mare ca să facă ceea ce se cuvenea fără să i se mai spună, îndeajuns de mare ca să stea liniştit atunci când în casă era linişte. Îmi plăcea să fac pregătirile din timp şi, ca să fiu sigură că în casă era curat, cu două zile înainte de Sabat spălam şi scuturam, apoi în ajun găteam şi aveam grijă să aduc apă îndeajuns. Îmi era dragă tihna dimineţii, când vorbeam în şoaptă cu soţul meu, mă duceam în camera unde dormea fiul meu ca să stau cu el, să-l ţin de mână şi să-l potolesc dacă vorbea prea tare ori dacă uita că nu era o zi ca celelalte. La vremea aceea,

dimineţile de Sabat erau senine în casa noastră, erau ceasuri când domneau împăcarea şi voia bună, când ne uitam înăuntrul nostru şi rămâneam aproape nepăsători la zarva lumii sau la urma lăsată asupra noastră de zilele dinainte.

Îmi era drag să mă uit cum pleacă soţul şi fiul meu împreună la templu, îmi era drag să rămân o vreme să mă rog înainte să pornesc eu însămi spre templu, singură, fără să scot o vorbă sau să privesc spre cineva. Îmi plăceau unele rugăciuni şi unele din cuvintele pe care le auzeam citite cu glas tare. Le ştiam şi-mi aduceau mângâiere când mă duceam acasă după ce le ascultasem. De neînţeles erau acele câteva ceasuri dinaintea apusului, când în mine se dădea un soi de bătălie tăcută între ecoul rugăciunilor, tihna zilei, curgerea molcomă a lucrurilor şi ceva întunecos şi învălmăşit, gândul că fiecare săptămână ducea cu ea un timp care nu mai putea fi luat înapoi, că ceva, al cărui nume nu-l puteam rosti, stătea ascuns printre cuvintele cărţii aşteptând, aşa cum fac vânătorii sau cei de pun capcane ori o mână ce se pregăteşte să mânuiască coasa la vremea adunatului recoltei. Mă tulbura gândul că timpul trece, că atât de multe lucruri rămân necunoscute. Îl acceptam însă, căci îmi părea că nici nu se putea altfel după ce petreci o zi întreagă uitându-te înăuntrul tău. Cu toate astea mă bucuram când, la apusul soarelui, umbrele se topeau în întuneric şi ne era îngăduit să vorbim din nou, iar eu puteam să-mi fac de lucru în bucătărie, să mă gândesc din nou la ceilalţi şi la lumea de-afară.

*

De câte ori vin, cei doi mută lucrurile de colo colo, ca şi cum casa ar fi a lor, ca şi cum, dacă ar aşeza mobilele în altă parte, ar căpăta în încăperea asta o putere pe care nimic altceva nu le-ar putea-o da. Iar când le spun să pună lucrurile la loc – să-mpingă masa la perete, să ia urcioarele de apă de pe jos şi să le pună pe policioară, unde le ţin de obicei –, se uită unul la altul

şi apoi la mine, dându-mi de înţeles că nu vor face nimic din câte le cer, că îşi vor arăta puterea chiar şi în felul acela mărunt şi că nu se vor pleca în faţa nimănui. Când îi privesc la rândul meu, nădăjduiesc să vadă dispreţ în ochii mei ori imaginea propriei lor nerozii, măcar că nu simt dispreţ pentru ei, ci sunt mai degrabă înveselită şi râd în sinea mea văzând că se poartă ca nişte băieţandri, încercând în fel şi chip să arate cine e mai mare şi mai tare. Nu-mi pasă cum sunt aşezate mobilele, pot să le mute zi de zi şi tot nu m-aş simţi jignită, aşa că mă întorc iute la treburile mele, ca şi cum am acceptat înfrângerea cu capul plecat. Şi aştept.

În cameră se află un scaun pe care n-a stat nimeni niciodată. Poate a fost folosit zilnic cândva, dar pe uşa asta a intrat într-o vreme când aveam nevoie disperată să-mi amintesc de anii când avusesem parte de iubire. Nimeni nu trebuia să se aşeze pe scaunul acela. Aparţine amintirii, e al unui bărbat care nu se va mai întoarce, al cărui trup s-a prefăcut în ţărână, dar care odată împărăţea peste lume. El n-o să se mai întoarcă. Tocmai de aceea ţin scaunul în cameră. Nu e nevoie să îi păstrez de mâncare ori apă, ori un loc în patul meu, ori să adun veşti despre care cred că l-ar putea interesa. Doar ţin scaunul gol. Nu e mare lucru şi uneori îl privesc când trec pe lângă el; asta e tot ce pot să fac, poate că e de ajuns ori poate că va veni o zi când nu-mi va mai fi de trebuinţă să am aproape ceva care să-mi aducă aminte de el. Poate că, ajunsă în ultimele zile ale vieţii, amintirea lui se va ascunde şi mai adânc în inima mea şi nu voi mai avea nevoie de ajutorul nici unui lucru din cameră.

Mi-am dat seama din asprimea lor, din felul cum se mişcau, parcă vrând să ia în stăpânire încăperea, că unul dintre ei va alege scaunul acela, pasămite din întâmplare şi de aceea îmi va fi cu-atât mai greu să mă împotrivesc. Dar am aşteptat.

— Nu te aşeza pe scaunul ăla, am zis când a dat masa la o parte şi a tras scaunul pe care îl lipisem de perete ca să nu fie pângărit de vizitatorii mei. Poţi să-l foloseşti pe cel de alături, dar pe ăla, nu.

— Nu pot să m-aşez pe un scaun? s-a minunat, parcă vorbind cuiva slab de minte. Păi atunci la ce sunt bune scaunele? Nu pot să m-aşez pe un scaun?

În glasul lui era acum mai mult obrăznicie decât ameninţare, dar un grăunte de ameninţare tot se simţea.

— Pe scaunul ăla nu stă nimeni, am spus încet.

— Nimeni? a făcut el.

— Nimeni, am răspuns şi mai încet.

Cei doi s-au uitat unul la altul. Eu am aşteptat. Am rămas cu faţa spre ei, străduindu-mă să par blajină, o bătrână cu care nu face să-ţi pui mintea, mai ales din cauza a ceea ce lor le-ar fi putut părea o toană, o hachiţă de femeie.

— Şi de ce nu? a întrebat cu îngăduinţă batjocoritoare. De ce nu? a repetat, de parcă aş fi fost copil.

Simţind că mă înăbuş, mi-am proptit palmele de spătarul scaunului de lângă mine şi am înţeles, din felul în care răsuflam şi din cum mi s-au rărit bătăile inimii, că nu va mai trece mult şi viaţa din mine, câtă mai era, avea să se mistuie, aşa cum se stinge o flacără într-o zi liniştită: uşor, la cea mai slabă suflare de vânt, va mai pâlpâi o dată şi apoi va pieri, de parcă n-ar fi ars niciodată.

— Nu te aşeza pe el, am spus încet.

— Dar trebuie să mă lămureşti de ce, a zis el.

— Scaunul e păstrat pentru cineva care nu se va mai întoarce, am spus.

— Ba se va întoarce, a zis.

— Nu, nu se va mai întoarce, i-am răspuns.

— Fiul tău se va întoarce, a zis.

— Scaunul e pentru soţul meu, i-am răspuns, ca şi cum de data asta el era cel cu mintea dusă.

M-am simţit mulţumită rostind cuvântul „soţ“, de parcă simplul fapt de a-l pronunţa adusese ceva înapoi în cameră, ori umbra a ceva, oricum, îndeajuns pentru mine, dar nu şi pentru ei. Apoi el a dat să se aşeze, întorcând scaunul spre el gata să stea jos, cu spatele la mine.

Atâta aşteptam. Am înhăţat repede cuţitul cel ascuţit, l-am ridicat şi am atins tăişul. Nu l-am îndreptat spre ei, dar mă mişcasem atât de iute, fără veste, că s-au întors spre mine. Le-am aruncat o privire şi mi-am lăsat ochii spre lamă.

— Mai am unul ascuns, am zis, şi dacă vreunul dintre voi se mai atinge de scaunul ăla, atâta doar, îl mai atinge, am să aştept aşa cum aştept acum şi am să vin noaptea, pe tăcute, ca o adiere, de n-o să aveţi răgaz să scoateţi nici măcar un murmur. Să nu vă închipuiţi, chiar şi o clipă, că n-am să fac aşa cum spun.

După aceea m-am întors cu spatele, prefăcându-mă că am treabă. Am spălat nişte căni care n-aveau nevoie să fie spălate şi apoi i-am întrebat dacă vor să-mi aducă apă. Ştiam că vor să fie singuri în clipele acelea, iar după ce-au plecat am pus scaunul la loc, lipit de perete, şi masa în faţa lui. Ştiam că poate era timpul să-l dau uitării pe bărbatul cu care mă căsătorisem, mai ales că aveam să-i fiu alături destul de curând. Poate că venise vremea să dau uitării acel scaun, dar aşteptam o zi când gestul n-ar fi avut însemnătate. Aveam să-i rup vraja atunci când îmi va fi mie la îndemână.

*

Mă mişc acum printre lucruri din lumea asta, unele limpezi, lămurite, aflate aproape de mine, iar altele, doar năluciri chinuitoare. În zilele de Sabat, după ce rosteam rugăciunile, mulţumeam lui Dumnezeu şi îl preaslăveam, aveam întotdeauna răgaz să ne gândim la ce se află deasupra noastră, în cer, sau la lumea îngropată în măruntaiele pământului. În unele din acele zile, după ceasuri de tăcere, mi se părea că mama se luptă să ajungă la mine, ieşind dintr-un loc întunecos, întinzându-şi braţele spre mine de parcă voia mâncare sau apă. Când se lăsa întunericul în acele zile de Sabat, o vedeam alunecând înapoi în gura căscată a unei peşteri uriaşe; umbre pluteau

sau zburau deasupra ei, iar din adâncul pământului răzbătea un huruit. Nu ştiu de ce o vedeam astfel, când mi-ar fi fost mult mai uşor să mi-o închipui preschimbându-se încet în pulbere, în pământul cald din locurile pe care le îndrăgea. Şi întotdeauna îmi era lesne să trec de la aceste gânduri despre locuri închipuite de sub pământ la lucrurile care îmi umpleau viaţa de zi cu zi sau la ce se întâmpla sau la cei care veneau ziua la uşa mea.

*

Marcus din Cana nu era văr cu mine, dar îmi spunea „verişoară“ fiindcă mamele noastre ne aduseseră pe lume în aceeaşi zi în case învecinate. Ne-am jucat şi am crescut împreună până când a venit vremea să o luăm fiecare pe drumul lui. Eram singură când a venit la casa din Nazaret. Nu-l mai văzusem de ani de zile. Ştiam că se dusese la Ierusalim şi mai ştiam că era mai înzestrat decât mulţi alţii care merseseră acolo şi că moştenise de la tatăl său un amestec de sfială şi statornicie, putinţa de a-i convinge pe oameni, poate chiar de a-i păcăli dacă era nevoie, şi iscusinţa de a fi de acord cu toţi fără a avea păreri despre nimic sau de a ţine pentru el părerile pe care le avea.

Marcus a apărut la uşă şi s-a aşezat la masă. N-a vrut nici apă, nici mâncare. Era schimbat într-un fel pe care aveam să-l bag de seamă mai târziu, când ocrotitorii mei, sau paznici sau ce-or fi, au venit în casa asta – avea o răceală, o hotărâre, o putere de a folosi tăcerea, o asprime a ochilor şi a gurii care te ducea cu gândul la asprimea din suflet. Mi-a povestit ce văzuse şi mi-a spus, încă de-atunci, care vor fi urmările. Nu din întâmplare văzuse ce văzuse, ci fiindcă fusese chemat de unul dintre tovarăşii lui să-l însoţească într-o zi de Sabat la scăldătoarea din spatele Porţii Oilor din Ierusalim, căci se ştia că acolo se strâng fiul meu şi prietenii lui. Acolo, din spusele lui Marcus, făceau tărăboi, adunau mulţime în jurul lor şi începuseră să fie luaţi la ochi.

Era acolo un bătrân smintit, a mai povestit Marcus, care stătea laolaltă cu toţi ceilalţi – schilozi, sfrijiţi, orbi, şchiopi şi betegi – şi toţi erau îndeajuns de nebuni cât să creadă că, la o vreme anume, un înger va coborî în apă, o va tulbura şi că oricine va intra primul după tulburarea apei va fi vindecat de orice boală ar avea. Iar fiul meu şi prietenii lui, tinerii pe care îi adusese acasă, se aflau acolo în ziua aceea. Marcus a văzut ce zarvă stârniseră el şi prietenii lui, întărâtând mulţimea. Nu se poate să nu fi ştiut că fiecare mişcare le era urmărită, a spus Marcus. Erau înconjuraţi din toate părţile de iscoade şi pârâtori. Nu se ascundeau, poate din pricină că erau plătiţi sau răsplătiţi doar dacă erau văzuţi urmărindu-i. Marcus a spus că stătea aproape de scăldătoare, destul de aproape cât să vadă că toţi ochii erau îndreptaţi către acel idiot, un fel de cerşetor cu mintea dusă, care ţipa cât îl ţinea gura că e paralitic de mulţi ani. Marcus l-a auzit pe fiul meu vorbind în timp ce gloata se strângea în jur. „Vrei să fii tămăduit?“, a strigat el. Unii râdeau şi îi maimuţăreau glasul, alţii, în schimb, făceau semne oamenilor să se apropie în tăcere de vocea din mijloc, de lângă scăldătoare, vocea care trâmbiţa: „Vrei să fii tămăduit?“. Iar idiotul tot stăruia că va veni îngerul să tulbure apa, dar că el, neavând slujitor ca să-l ajute şi numai primul intrat în apă avea să fie vindecat, era sortit să rămână ţintuit în pat tot restul vieţii. Şi atunci vocea s-a înălţat din nou, dar de data asta nimeni n-a mai râs şi n-a mai luat-o în batjocură. În jur s-a lăsat tăcerea şi vocea a spus: „Ia-ţi patul tău şi umblă“.

Marcus n-a putut să-mi spună cât a ţinut tăcerea. Îl vedea pe om întins pe pat, iar apoi mulţimea s-a tras îndărăt şi nimeni n-a scos o vorbă când bărbatul s-a ridicat şi fiul meu i-a spus să nu mai păcătuiască. Şi omul a plecat, lăsând patul acolo. S-a îndreptat spre templu urmat de mulţime, iar fiul meu şi prietenii lui veneau şi ei. Iscau tulburare în ziua de Sabat. În templu nimeni nu se sinchisea de om şi nu se mira că umblă, în schimb a stârnit îngrijorare faptul că striga şi arăta ceva cu degetul şi că în urma lui venea mulţime de oameni, toate astea în ziua de Sabat. Nimeni, a spus

Marcus, nu avea vreo îndoială cu privire la cel de la care pornise această încălcare a legii Sabatului. Singura pricină pentru care fiul meu n-a fost arestat pe loc, a zis Marcus, a fost că-l urmăreau să vadă unde se va duce după aceea şi cine era cu el. Oamenii cârmuirii, atât evreii, cât şi romanii, voiau să ştie unde îi va duce şi ce se va întâmpla dacă aveau grijă să fie însoţit peste tot de iscoade şi pârâtori.

— Putem să-l oprim în vreun fel? am întrebat.

— Da, putem, a zis Marcus. Dacă se întoarce acasă, să vină singur, să nu fie nici măcar zărit, să nu lucreze şi să nu primească oaspeţi, să stea numai în casă, să dispară, asta poate i-ar fi scăparea, dar chiar şi atunci ar fi urmărit; nimic altceva nu i-ar fi de folos, şi dacă aşa se va întâmpla, dacă se va întoarce, atunci trebuie să fie cât mai curând cu putinţă.

*

Aşa că m-am hotărât să plec la Cana, la nunta fetei verişoarei mele, după ce mai înainte hotărâsem că nu mă duc. Nu-mi plăceau nunţile. Nu-mi plăcea că se râdea mult şi se pălăvrăgea, că se făcea risipă de mâncare şi că băutura nu contenea să curgă, nu-mi plăcea că mirele şi mireasa păreau a fi mai degrabă jertfiţi de dragul banilor, al vreunui rang ori moşteniri, că erau aleşi dintre alţii, apoi sărbătoriţi pentru ceva ce n-ar fi trebuit să privească pe nimeni, şi că erau duşi la casa lor cu chiote de mesenii chercheliţi sau beţi de-a binelea, o mulţime de oameni mult mai numeroasă decât ar fi fost nevoie. La tinereţe era mai uşor, căci zilele acelea cu oameni zâmbitori şi nebunia ce-i cuprindea pe toţi îţi făceau ochii să joace în cap, de ajungeai să te îndrăgosteşti până şi de un măscărici, dacă se-apropia destul de tine.

Nu m-am dus la Cana ca să prăznuiesc unirea cu mare zarvă a doi oameni, dintre care pe unul abia de-l ştiam, iar pe al doilea deloc, ci ca să văd cum l-aş putea aduce pe fiul meu acasă. Cu multe zile înainte, am

încercat să-mi adun toată puterea în privire şi mi-am strunit glasul, ca să fie potolit şi apăsat. Am pregătit vorbe cu care să-i deschid ochii şi ameninţări, în caz că promisiunile nu îl înduplecau. Nu se poate să nu rostesc, îmi ziceam, un lucru care să aibă greutate. O vorbă. O făgăduială. O ameninţare. O cale de a-l preveni. Şi înainte să plec eram încredinţată că o găsisem; mă amăgeam singură că va veni cu mine înapoi acasă, că se săturase de pribegie şi că se schimbase ori că l-aş putea schimba eu cu câteva cuvinte.

Când am ajuns la Cana, cu câteva zile înainte de nuntă, am înţeles, sau am început să înţeleg, că bătusem drumul în zadar. Lumea nu vorbea decât de el, iar pe mine mă băgau în seamă şi îmi spuneau câteva cuvinte doar fiindcă eram mama lui.

Aproape de casa verişoarei mele Miriam se afla casa lui Lazăr. Îl ştiam de când era în faşă. Dintre toţi copiii noştri, el a fost, din ziua când a venit pe lume, cel mai frumos. Ai fi zis că zâmbea înainte să apuce să facă orice altceva. Când ne duceam să o vedem pe mama lui, Ramira, ea îşi punea degetul la buze şi ne ducea în celălalt capăt al încăperii, unde era pătuţul lui, iar când îl priveam el ne zâmbea deja. Ramira se simţea uneori stânjenită fiindcă, atunci când mergeam la ea, ne dădeam seama – şi nu doar noi – că veniserăm să-l vedem pe băiat cum învaţă să meargă şi să vorbească, la fel de mult cum veniserăm să-i vedem părinţii şi surorile. De cum îl zăreau, copiii de pe stradă voiau să se joace cu el; orice făceau după ce el li se alătura se petrecea în pace şi bună înţelegere. Ştiu acum că era singurul dintre noi care avea ceva deosebit: nu fusese atins de întuneric sau de spaimă, de ceea ce ne bântuie în tăria nopţii sau la sfârşitul Sabatului şi nu ne mai părăseşte. Au fost ani când nu l-am văzut, atunci când ai lui s-au mutat la Betania înainte să se întoarcă iar în Cana, dar mereu aveam veşti de la ei şi întotdeauna aflam ceva despre el: cum creştea înzestrat cu toate darurile şi plăcut la vedere, cuminte şi bun la inimă, şi cum îşi făceau griji părinţii fiindcă îşi dădeau seama că nu-l vor putea ţine printre crânguri de măslini şi

prin livezi, că un oraş mare îl va chema, că farmecul şi frumuseţea lui, ajunse la vârsta bărbăţiei, vor avea nevoie de un alt tărâm unde să înflorească.

Dar nimeni nu se gândea că era menit să ajungă pe tărâmul morţii, că harurile şi frumuseţea lui, aura care îl deosebea de toţi ceilalţi, acest dar pe care zeii îl făcuseră părinţilor şi fraţilor lui, toate acestea erau o amăgire cruntă, aşa cum ispiteşti pe cineva cu mirosul unei mâncări îmbietoare ori cu promisiunea belşugului, când de fapt e doar ceva trecător, rânduit să ajungă în altă parte. Am aflat că a gemut de durere o zi sau două, că s-a înzdrăvenit, dar că durerile l-au apucat din nou, de astă-dată la cap, şi îl chinuiau adesea noaptea întreagă, că ţipa amarnic şi făgăduia că va fi ascultător. Doar că nu mai era nimic de făcut, otrava se răspândea în capul lui, nu mai avea putere şi nu mai răbda lumina, nici măcar o rază. Când uşa se deschidea la venirea cuiva, pentru el era de neîndurat – ţipa şi se văieta. Nu ştiu câtă vreme a dus-o astfel; ştiu că-i purtau de grijă şi mai ştiu că era ca şi cum o recoltă îmbelşugată fusese prăpădită într-o singură noapte de un vânt necruţător ori o mană lovise pomii şi sfrijise fructele şi că aducea nenorocire fie şi dacă doar îi rosteai numele ori întrebai de el.

Aşa că n-am mai întrebat de el, cu toate că îl aveam deseori în gând, mai ales când mă pregăteam să merg la Cana. Nu ştiam dacă o fi bine să mă duc să-l văd, pe el sau pe surorile lui. Când am pornit într-acolo nu aveam habar că murise.

Când am ajuns în Cana, străzile erau pustii, fapt neobişnuit. Am auzit după aceea că în urmă cu câteva zile, timp de două ceasuri ori poate mai mult, păsările nu mai zburaseră prin văzduh, de parcă se înnoptase ori o urgie lovise acele locuri şi, speriate, căutaseră adăpost în cuiburile lor. Totul în jur parcă-şi ţinea răsuflarea – vântul nu bătea, frunzele copacilor nu foşneau, animalele amuţiseră. Pisicile se ascunseseră, iar umbrele – până şi umbrele – încremeniseră. Lazăr murise în urmă cu o săptămână, iar la patru zile după ce fusese pus în mormânt, fiul meu şi ucenicii lui, meşteri în vorbe sunătoare, au ajuns în Cana. Când fiul meu le-a spus să-l scoată pe Lazăr din

mormânt, nimeni n-a vrut să-i dea ascultare. În zilele dinaintea morţii, Lazăr îşi regăsise liniştea şi frumuseţea. Nimeni nu dorea să-l atingă acum, să-i tulbure pacea din pământ, însă gloata care sosise era atât de pornită, că surorile lui n-au avut ce face. Oamenii povesteau despre un orb care fusese vindecat şi despre o adunare unde nu erau de-ale gurii şi totuşi, ca prin minune, norodul mâncase pe săturate. Nu vorbeau decât de puteri şi minuni. Ai fi zis că mulţimea umbla prin ţinut de colo colo asemenea unui roi de lăcuste în căutare de lipsuri şi de suferinţă.

Dar nimeni dintre oamenii aceia nu credea că cineva ar putea învia morţii. Aşa ceva nu se mai pomenise. Mulţi dintre ei credeau, sau cel puţin aşa mi s-a spus, că nici nu s-ar cuveni ca cineva să încerce, fiindcă ar însemna să ia Cerul în derâdere. Credeau, cum credeam şi încă mai cred şi eu, că nu se cade să te amesteci într-un lucru împlinit, aşa cum este moartea. Moartea are nevoie de timp şi linişte. Morţii trebuie lăsaţi în pace, să le tihnească noul dar sau eliberarea de suferinţă.

Ştiu, căci Marcus mi-a spus, că Maria şi Marta, surorile băiatului mort, au început să-l urmeze pe fiul meu după ce-au auzit despre schilozii care mergeau şi orbii care îşi recăpătau vederea. Şi îmi dau seama că nu s-ar fi dat în lături de la nimic în acele ultime zile de linişte. Neputincioase, priveau cum fratele lor se îndreaptă neîndoios spre moarte, tot aşa cum un izvor ascuns sub pământ începe să curgă şi străbate câmpia purtându-şi apele spre mare. Ar fi făcut orice ca să abată cursul râului, să-l facă să şerpuiască pe câmpie şi să sece sub dogoarea soarelui. Ar fi făcut tot ce le stătea în putere ca să-şi ţină fratele în viaţă. I-au trimis vorbă fiului meu şi l-au rugat să vină, însă el n-a venit. Am înţeles eu însămi când l-am văzut că, dacă nu venise vremea, nu putea fi tulburat de vreun glas omenesc sau de rugăminţile cuiva cunoscut. Astfel, n-a luat în seamă veştile primite de la Marta şi Maria, iar ele au rămas cu fratele lor, să-i fie alături când îşi dădea ultima suflare, când devenea una cu valurile mării, parte nevăzută din mişcarea lor. Iar în zilele care au urmat, când apa râului prindea încet-încet gust de sare, când l-au

îngropat şi era de puţină vreme în pământ, mulţi dintre cei care îl iubiseră pe Lazăr şi-i cunoşteau surorile au venit la casa lor să le mângâie. Vorbeau despre el şi îl boceau.

Iar când au auzit că sosiseră mulţimile, asemenea unui alai de carnaval căruia i se alăturaseră pe drum toţi răzvrătiţii şi prezicătorii pe jumătate ţicniţi, Marta a ieşit pe stradă ca să-l înştiinţeze pe fiul meu de moartea fratelui ei. L-a înfruntat şi, cum el şi cei din jurul lui au tăcut ascultând-o, ea a strigat cu putere: „Dacă ai fi fost aici n-ar fi murit“. Şi ar mai fi spus multe, dar s-a oprit când a văzut cât de îndurerat era, când a văzut că el ştia, ori părea să ştie, că amărăciunea adusă de suferinţa şi moartea lui Lazăr era prea grea ca să o poată îndura cineva. Iar acum devenise o povară ce nu putea fi ridicată.

După ce a tăcut câteva clipe, Marta a glăsuit din nou, ca s-o audă norodul. A vorbit foarte încet, dar tot ce-a spus s-a auzit. Era atât de mâhnită şi deznădăjduită, că rugămintea ei a sunat aproape ca o sfidare:

— Ştiu, a zis ea, că până şi acum, când e-n pământ de patru zile, tu ai puterea să-l înviezi.

— Va învia, a răspuns fiul meu, când vor învia toţi, când timpul va fi mai iertător şi marea însăşi va fi o întindere de gheaţă sticloasă.

— Ba nu, a spus Marta, tu ai puterea să-l înviezi acum.

Şi i-a spus fiului meu ceea ce-i mai spuseseră şi alţii: că nu era muritor aşa ca ceilalţi muritori, că ea era încredinţată că el e fiul lui Dumnezeu, că fusese trimis la noi cu înfăţişare omenească, dar nu era muritor, ci avea puteri multe, că el era cel pe care îl aşteptam, cel care avea să fie rege pe pământ şi în cer şi că ea şi sora ei fuseseră printre cei binecuvântaţi care îl recunoscuseră, aşa cum mulţi îl recunoşteau acum. De dragul fratelui ei, Marta i-a spus tare şi răspicat, cu braţele întinse în lături, că el este Fiul lui Dumnezeu.

Când Marta a dat de sora ei, care se întorsese la mormânt ca să jelească, Maria s-a dus şi ea la fiul meu şi i-a spus că are acea putere. Maria plângea

şi fiul meu a început şi el să plângă, fiindcă îl cunoscuse pe Lazăr din copilărie şi îl iubise, la fel ca noi toţi. S-a dus împreună cu ea la mormântul proaspăt acoperit cu pământ, iar mulţimile care veneau în urmă strigau că, de vreme ce putea să-i vindece pe cei bolnavi, să-i facă pe şchiopi să meargă şi pe orbi să vadă, atunci putea să scoale şi morţii din mormânt.

O vreme el a rămas acolo fără să scoată un cuvânt, apoi a poruncit în şoaptă să fie deschis mormântul, în timp ce Marta, înspăimântată că dorinţa avea să-i fie îndeplinită, striga că suferiseră îndeajuns şi că trupul duhneşte şi e putrezit după ce a stat atâtea zile sub pământ, însă fiul meu a stăruit şi mulţimea s-a apropiat când mormântul a fost deschis, iar pământul moale a fost ridicat de pe trupul lui Lazăr. Când s-a putut vedea trupul, cei mai mulţi s-au tras înapoi, îngroziţi şi speriaţi, afară de Marta şi Maria şi fiul meu, care a strigat:

— Lazăre, vino afară!

Pas cu pas, oamenii s-au apropiat iarăşi de mormânt şi în ceasul acela păsările au amuţit şi s-au ascuns în cuiburi. Marta era încredinţată că şi timpul îşi oprise curgerea, că în acele două ceasuri nimic nu a crescut, nimic nu s-a născut, nici s-a trezit la viaţă, nimic nu a murit şi nu s-a veştejit în vreun fel.

Încet, trupul murdar de pământ şi învăluit în fâşii de pânză a început să se mişte nesigur în locul unde fusese pus. Ai fi zis că pământul de sub el îl împingea, apoi îl lăsa să zacă nemişcat în braţele uitării veşnice, după care îl înghiontea din nou, şi el părea o făptură nemaivăzută care prindea viaţă zbătându-se şi zvârcolindu-se. Înfăşurat în pânză, cu faţa acoperită de un ştergar, se răsucea acum asemenea unui copil care ştie că timpul petrecut în pântecul mamei s-a scurs şi că trebuie să se lupte ca să iasă în lume.

— Dezlegaţi-l şi lăsaţi-l să meargă! a zis fiul meu.

Şi atunci doi bărbaţi, doi vecini, s-au apropiat, au intrat în mormânt, iar cei din jur au văzut, muţi de uimire şi de spaimă, cum l-au ridicat pe Lazăr şi l-au dezlegat. A rămas în picioare, doar cu o pânză în jurul şoldurilor.

Moartea nu îl schimbase. De cum a deschis ochii s-a uitat lung la soare cu o mirare adâncă, nepământeană, apoi a privit cerul din jur. Nu părea să vadă mulţimea; a scos nişte sunete, nu chiar cuvinte, ci mai degrabă ţipete înăbuşite sau gemete, iar oamenii s-au tras înapoi când Lazăr a trecut printre ei, dincolo de ei, fără să se uite la nimeni, dus de mână spre casă de surorile lui; în jur, lumea era nemişcată şi tăcută, şi fiul meu la fel, mi s-a spus, a rămas nemişcat şi tăcut, în timp ce Lazăr a început să plângă.

La început s-au văzut doar lacrimile, dar apoi s-a auzit şi hohotele de plâns în vreme ce surorile lui îl duceau cu blândeţe spre casă, urmate de mulţimea tăcută, şi în tot acest timp bocetul său se auzea tot mai tare şi mai aprig. Când au ajuns la uşă, Lazăr abia dacă mai putea să se ţină pe picioare. Au intrat, au închis obloanele, ca să oprească dogoarea soarelui, şi în ziua aceea nu s-au mai arătat, cu toate că mulţimea a zăbovit afară ore în şir, chiar şi după căderea nopţii, iar unii au rămas toată noaptea, până la ivirea zorilor.

*

În acele prime zile, în Cana se întâmpla ceva neobişnuit. Am băgat de seamă că precupeţii scoseseră pe tarabe mai multă marfă ca înainte, nu doar mâncare şi haine, ci şi vase şi alte lucruri trebuincioase în bucătărie şi zăvoare pentru uşi. Erau şi animale de vânzare – maimuţe, păsări ca cele din junglă, creaturi minunate cu pene roşii, galbene şi albastre, de o strălucire cum nu mai văzusem până atunci şi în jurul cărora lumea se aduna să se minuneze. Iar negustorii de la tarabe şi oamenii de pe stradă erau puşi pe şagă, ca şi cum o povară le fusese ridicată de pe suflet: se chemau cu glas tare, strigau şi la fiecare colţ de stradă zăreai oameni râzând în hohote. La Ierusalim, unde mergeam înainte să fiu măritată, chiar şi în zilele de târg domnea un fel de cumpătare, simţeai că oamenii care aveau treburi chiar de ele se ocupau ori se pregăteau cu toată buna-cuviinţă pentru Sabat. În Cana

însă, glasurile şi praful se înălţau de peste tot, se auzeau râsete zeflemitoare, tinerii râdeau fără să se ascundă, din toate părţile răsunau fluierături şi chiote. De cum am intrat în casă împreună cu verişoara Miriam, mi-a povestit de-a fir a păr ce se întâmplase cu Lazăr şi cum nimeni nu mai voia acum nici măcar să se apropie de casa unde locuiau el şi surorile lui, ci toţi treceau pe partea cealaltă a străzii; şi cum credea că Lazăr zace în pat într-o cameră cu obloanele trase, cum auzise că abia dacă putea lua o gură de apă şi înghiţi pâine moale, înmuiată în apă. Mulţimile plecaseră mai departe, mi-a zis, urmate de un alai de negustori ambulanţi, marchitani, sacagii, înghiţitori de foc şi precupeţi care aduceau mâncare ieftină. Cu toţii erau pândiţi cu încrâncenare de oamenii cârmuirii, dintre care unii erau deghizaţi, dar alţii îi urmăreau fără să se ascundă, după care plecau iute spre Ierusalim, să fie primii care aduc vestea unei noi nelegiuiri, a unei noi minuni, a unei noi încălcări a marii ordini păstrate pentru ca romanii să fie mulţumiţi.

Miriam i-a trimis vorbă fiului meu că sunt în Cana şi răspunsul său a fost că va veni la nuntă şi că va şedea lângă mama lui. Atunci, mi-am zis, o să putem sta de vorbă. Eram liniştită. Am aţipit, apoi am adormit de-a binelea, ostenită după drum. Am ascultat-o pe Miriam spunând iar şi iar povestea lui Lazăr. Eram pregătită să dau ochii cu fiul meu şi să-l ţin într-una din încăperile ferite din casa lui Miriam până când se potoleau lucrurile ori apărea altceva care să atragă atenţia, aşa încât noi să putem pleca pe furiş la Nazaret. În noaptea dinaintea nunţii am băgat de seamă că străzile din jurul casei lui Miriam, atât de tăcute de obicei după căderea nopţii, răsunau de zgomot de paşi şi de glasuri. Le-am auzit toată noaptea: bărbaţi umblând fără teamă, râzând şi pălăvrăgind, sau strigându-se, luându-se la trântă în joacă, sfădindu-se pe nimicuri şi apoi alergând în sus şi-n jos pe stradă.

Tot în seara aceea, înainte să mergem la culcare, ne-am trezit la noi cu câţiva oameni care ne-au adus plini de însufleţire veşti despre mireasă, despre darurile pe care le primise şi veşmintele pe care avea să le poarte. S-a vorbit îndelung despre rubedeniile miresei şi cum s-au ciondănit cu privire

la rânduieli şi tradiţii. Eu n-am scos o vorbă, însă mi-am dat seama că toţi luaseră seama la mine şi că unii veniseră anume să mă vadă ori să fie în preajma mea. Cum s-a ivit prilejul, m-am dus să dau o mână de ajutor în bucătărie. Când m-am întors cu o tavă ca să adun cupele goale, m-am oprit o clipă în prag, unde era întuneric şi nu mă vedea nimeni, şi am auzit-o pe Miriam şi pe o altă femeie povestind încă o dată celorlalţi ce se întâmplase cu Lazăr.

M-am mirat auzind că nici una din ele nu fusese de faţă. Mai târziu, când am rămas singură cu Miriam, am întrebat-o dacă se amestecase în mulţime în ziua aceea, iar ea a zâmbit şi a tăgăduit, însă auzise toate amănuntele de la mai mulţi care fuseseră martori. Când a văzut cum o privesc s-a dus la fereastră, a tras obloanele şi mi-a vorbit în şoaptă:

— Ştiu sigur că Lazăr a murit. Să nu te îndoieşti că a murit. Şi că a stat în groapă patru zile. Să nu te îndoieşti. Iar acum e viu, mâine vine la nuntă. Dar e ceva şi mai tulburător: nimeni, nici unul dintre noi, nu ştie ce se va mai întâmpla. Lumea vorbeşte de o răzmeriţă împotriva romanilor ori de o răzvrătire împotriva preoţilor. Unii spun că romanii ar vrea să-i răstoarne pe preoţi, iar alţii că preoţii au pus la cale totul, dar se poate la fel de bine să nu fie nici o răscoală ori să fie una îndreptată împotriva a tot ce am ştiut până acum, chiar şi împotriva morţii.

A mai spus o dată „chiar şi împotriva morţii“. Am înmărmurit auzind cu câtă străşnicie vorbea.

— Chiar şi împotriva morţii, a spus din nou. Lazăr s-ar putea să fie doar începutul. Dar acum e viu în casa lui, iar eu mă jur că săptămâna trecută era mort. Poate că asta am aşteptat cu toţii şi asta e pricina pentru care au venit aici oameni puhoi şi unii strigă pe străzi în tăria nopţii.

*

A doua zi dimineaţă, în bucătărie, am primit vestea că Marta, Maria şi Lazăr aveau să vină mai întâi la casa lui Miriam şi apoi să ne însoţească la ospăţ. Lazăr era încă prea slăbit, ni s-a spus, şi surorile lui băgaseră de seamă cât de frică le era oamenilor de el.

— Trăieşte cu o taină la care nici unul din noi n-a ajuns, a zis Miriam. Duhul lui a avut vreme să prindă rădăcină în lumea cealaltă şi oamenii se tem de ce-ar putea spune, de ce le-ar putea împărtăşi. Surorile lui nu vor să meargă singure cu el la nuntă.

Mi-am ales cu grijă hainele. Era o zi fierbinte şi obloanele fuseseră trase. Ne mişcam încet prin aerul gros şi umed. Am rămas de mai multe ori singură cu Miriam în camera mare, însă eram prea stânjenite ca să ne ridicăm de pe scaun ori să vorbim. Aşteptam amândouă oaspeţii. În câteva rânduri am auzit zgomote şi ne-am privit înspăimântate, cuprinse de presimţiri negre. Nici una din noi nu ştia ce are să se întâmple atunci când Marta şi Maria aveau să intre în cameră împreună cu fratele lor. Şi, pe măsură ce timpul trecea, ne întrebam cu tot mai multă înfrigurare. În cele din urmă, am adormit din cauza nemişcării, a căldurii şi a tăcerii şi când m-am trezit Miriam era aplecată deasupra mea şoptindu-mi:

— Sunt aici. În sfârşit au sosit.

Surorile erau mai frumoase ca niciodată. Când au intrat solemne în camera dintr-odată prea mică şi s-au apropiat de mine, întruchipau forţă, măreţie şi o nesfârşită demnitate. Ca şi cum fuseseră însemnate şi despărţite de ceilalţi de încercarea prin care trecuseră – se vedea din încrederea cu care se mişcau, din adâncimea cugetului care li se întipărea pe faţă când zâmbeau. Când amândouă s-au apropiat de mine, mi-am dat seama că în mintea lor eram legată de ceea ce se întâmplase şi că doreau să mă atingă, să mă îmbrăţişeze, să-mi mulţumească, de parcă aş fi avut ceva de-a face cu faptul că fratele lor era în viaţă.

Fratele lor s-a oprit în prag şi apoi a păşit încetişor în cameră. A oftat şi ne-am îndreptat cu toatele spre el şi atunci, doar atunci, s-a ivit prilejul,

singurul pe care l-am avut eu, dar cred că poate singurul prilej pentru oricine, de a-i pune întrebări. Aveam de partea noastră lumina slabă din încăpere, nemişcarea aerului şi faptul că noi, toate patru, învăţaserăm să nu vorbim despre ceea ce nu se cade. Au fost câteva clipe când oricare dintre noi l-ar fi putut întreba despre peştera plină cu suflete în care fusese. Cum era acolo, întuneric deplin sau lumină? Era un loc al treziei, al viselor sau al somnului adânc? Răsunau voci sau domnea tăcerea netulburată, sau se auzea vreun alt sunet, precum picuratul apei, ori gemete, ori ecouri? A recunoscut pe cineva? S-a întâlnit cu mama lui, pe care o iubiserăm cu toţii? Şi-a amintit de noi în timp ce rătăcea pe tărâmul unde fusese? A văzut sânge sau durere? Era o privelişte în culori stinse, palide, ori o întindere fără margini, roşiatică, stâncoasă ori împădurită, pustie sau învăluită de ceţuri cotropitoare? Îi era cuiva frică? Iar el, el dorea să se întoarcă acolo?

Lazăr a rămas în picioare în camera întunecoasă, a oftat din nou şi ceva s-a rupt, acea clipă prielnică s-a dus şi poate că nu avea să se mai întoarcă vreodată. Miriam l-a întrebat dacă vrea apă şi el a dat din cap. Surorile l-au dus la un scaun şi a rămas acolo singur, rătăcit. Părea să caute în adâncul fiinţei lui fărâma de putere care îi rămăsese şi care îl ţinea treaz şi zi, şi noapte, după cum ne-au spus surorile lui.

N-a scos nici o vorbă când am plecat la nuntă. Era greu să nu te uiţi cum îl ajutau surorile să meargă, cum se mişca de parcă duhul îi era încă plin de noutatea cutremurătoare a propriei morţi, de măreţia ei, tot aşa cum un urcior e plin până la buză cu apă de izvor şi îşi duce propria greutate. Aveam atâta grijă să-l privesc şi apoi să mă prefac că mă uit în altă parte, încât nu m-am mai gândit la ce urma decât atunci când ne-am apropiat de casa unde avea să fie ospăţul de nuntă şi am văzut mulţimea adunată, oameni de care ştiam că n-au nimic de-a face cu nunta, nu doar marchitanii şi precupeţii pe care îi zărisem mai înainte, ci şi cete mari de tineri care vorbeau cu înfocare şi strigau. Când ne-am apropiat, toată lumea s-a dat înapoi şi încet s-a lăsat tăcerea. La început am crezut că era numai datorită faptului că eram împreună

cu Lazăr, pe care amândouă surorile îl duceau încă de mână. Dar apoi am înţeles că tăcerea mi se datora în aceeaşi măsură şi mi-a părut rău că venisem. Nu ştiu cum de aflaseră oamenii aceia cine sunt. Mai că-mi venea să râd văzându-i cum se dau înapoi din faţa mea şi totodată îmi părea că visez, numai că nu era nimic de râs, ci înspăimântător să citesc în ochii lor teamă amestecată cu respect, aşa că mi-am coborât privirea în pământ şi m-am îndreptat spre locul unde era ospăţul împreună cu prietenii mei, ca şi cum eram un nimeni.

Am fost îndată despărţită de ceilalţi şi condusă la o masă întinsă sub un umbrar şi aşezată lângă Marcus, care s-ar fi zis că mă aştepta. Mi-a spus că nu poate rămâne, că acum oricine ar fi fost văzut cu noi e în primejdie şi a arătat spre cineva care stătea la intrare fără să pară a avea o treabă anume, un om pe lângă care fără îndoială că trecuserăm la intrare, cu toate că eu nu-l băgasem de seamă.

— Fii cu ochii pe el, mi-a spus Marcus. E unul dintre cei doi-trei inşi care duc vorba între mai-marii evreilor şi romani – pentru asta e plătit. Are livezi de măslini care se întind pe o vale întreagă şi mai are o mulţime de ajutoare şi servitori şi o locuinţă făloasă. Doar când şi când se-ntâmplă să plece din Ierusalim, şi atunci numai ca să-şi vadă pământurile. E un om fără mustrări de cuget. Se trage din cel mai umil loc şi cel mai umil neam. La început s-a ridicat nu datorită minţii lui, ci fiindcă putea strânge un om de gât fără să lase urme ori să facă vreun zgomot. La asta şi era folosit, însă acum e pus la alte treburi. El va hotărî ce se va întâmpla şi i se va da ascultare. Judecata lui e rece, necruţătoare. Însăşi venirea lui aici înseamnă că sunteţi cu toţii pierduţi, doar dacă nu aveţi mare grijă ce faceţi. Trebuie să vă întoarceţi acasă cât mai iute cu putinţă. Atât tu, cât şi fiul tău. Tu şi cel pe care ei nu-l scapă deloc din ochi trebuie să plecaţi pe furiş chiar înainte să înceapă ospăţul, iar dacă ai putea să-l dai drept altcineva, cu atât mai bine; să nu vorbiţi cu nimeni şi nici să vă opriţi din drum, iar el să stea închis în casă luni, poate chiar ani. Altminteri nu se poate.

Marcus s-a ridicat şi s-a dus la altă masă, unde şedeau câţiva oameni, după care a dispărut, iar eu am rămas singură, simţind aţintită asupra mea privirea omului de lângă uşă, care se arăta a fi prea tânăr, prea puţin în stare să facă rău, aproape necopt, un bărbat cu barbă rară crescută parcă de curând, ca să-i acopere falca îngustă şi bărbia de om slab. Văzându-l ai fi crezut că nu poate face nici un rău, decât poate cu ochii, pe care-i pironea asupra cuiva sau a ceva, dar care cuprindeau totul, ca şi cum el voia să nu-i scape nimic, iar apoi se mutau spre ceva de alături. Era însă o uitătură de animal şi nimic mai mult, nu era nici măcar rece, doar neprietenoasă, nepăsătoare, sălbatică. O clipă, privirile ni s-au întâlnit, dar eu am întors capul şi o vreme m-am uitat doar spre Lazăr.

Iar Lazăr, după cum vedeam eu, se stingea. Se întorsese la viaţă doar ca să-şi ia pe veci rămas-bun de la ea. Nu recunoştea pe nimeni dintre noi şi ai fi zis că de-abia poate duce paharul cu apă la buze, în timp ce surorile lui îi întindeau bucăţi de pâine înmuiată. Ai fi zis că rădăcinile lui se afundaseră adânc, iar la surorile lui se uita ca la nişte necunoscuţi din piaţă sau dintr-o mulţime. Simţeai că e cu desăvârşire singur, iar dacă într-adevăr fusese mort vreme de patru zile şi se întorsese la viaţă, atunci dobândise o cunoaştere care, îmi părea mie, îl înspăimântase şi îl secătuise; gustase din ceva, văzuse sau auzise ceva care-l umpluse de cea mai pură durere, ceva cutremurător, cu neputinţă de pus în cuvinte, care-l înspăimântase dincolo de orice închipuire. Nu putea împărtăşi cele aflate, poate fiindcă nu erau cuvinte pe potrivă. Cum ar putea să fie cuvinte pentru aşa ceva? Privindu-l am înţeles că oricare ar fi fost pricina tulburării lui, orice cunoaştere ar fi căpătat, orice ar fi văzut sau auzit, aceea pătrunsese adânc şi devenise parte din sufletul lui, tot aşa cum sângele şi vigoarea sunt părţi tainice ale trupului.

Apoi au venit oameni puhoi, iar singura oară când mai văzusem atâţia a fost în anul când nu s-a făcut destulă pâine şi, cu toate că uneori aduceau o căruţă de pâine, nu era niciodată îndeajuns şi de aceea oamenii îşi croiau cu greu drum prin mulţimea care se tălăzuia ca valurile mării. Mă lămurisem de

acum că norodul adunat în stradă nu venise pentru nuntă. Ştiam pentru cine veniseră oamenii aceia, iar atunci când el şi-a făcut apariţia, m-a speriat mai tare decât izbutise Marcus să mă sperie cu vorbele lui.

Fiul meu purta veşminte alese şi se mişca pe parcă îi aparţineau de drept. Tunica era făcută dintr-o ţesătură cum nu mai văzusem până atunci, iar culoarea, un albastru ce bătea în purpuriu, n-o mai văzusem vreodată la o fiinţă omenească. Pe lângă asta, părea mai înalt decât îl ştiam, însă era doar o părere din pricina felului cum se purtau cu el cei din preajma lui, cei care-l urmau şi cu care venise, între care nici unul nu era îmbrăcat ca el şi nici n-avea o strălucire ca a lui. I-a luat ceva timp ca să străbată încăperea, măcar că n-a vorbit cu nimeni şi nici nu s-a oprit din mers.

Când m-am ridicat ca să-l îmbrăţişez mi-a părut străin, neaşteptat de rece şi solemn, iar în clipa aceea am înţeles că trebuie să-i vorbesc fără zăbavă, să vorbesc în şoaptă înainte ca ceilalţi să ni se alăture. L-am strâns în braţe.

— Eşti în mare primejdie, i-am şoptit. Eşti urmărit. După ce mă ridic de la masă, să aştepţi câteva minute şi să vii după mine, fără să spui nimănui; trebuie să plecăm de aici, să fim departe de locul ăsta în mai puţin de un ceas. Aşteaptă până sosesc mirii, iar după asta eu am să ies, prefăcându-mă că vreau să mă răcoresc – ăsta va fi semnalul. Trebuie negreşit să vii după mine. Să nu spui nimănui că pleci. Să pleci singur.

Nici nu apucasem să termin ce aveam de spus, că s-a îndepărtat de mine.

— Femeie, ce am eu cu tine? a întrebat şi a repetat cu glas tare, ca să-l audă toţi cei din jur: Femeie, ce am eu cu tine?

— Sunt mama ta, i-am zis.

Dar el începuse să le vorbească altora, spunea cuvinte meşteşugite şi ghicitori, vorbe nelalocul lor, semeţe, despre el şi menirea lui în lume. L-am auzit spunând – l-am auzit şi am văzut cum se plecau capetele în jurul lui când le rostea acele vorbe – l-am auzit spunând că este Fiul lui Dumnezeu.

Când s-a aşezat m-am întrebat dacă el cugeta la cele ce-i şoptisem, dacă aş face bine să ies şi să-l aştept de îndată ce soseau mirele şi mireasa, numai

că încet-încet, în timp ce aşteptam şi tot mai mulţi se apropiau de el ca să-l atingă şi se zvonea că sumedenie de oameni se buluceau afară, mi-am dat seama că nici măcar nu mă auzise. Iar când mirele şi mireasa au intrat şi au fost întâmpinaţi cu strigăte de bucurie a trebuit să iau o hotărâre. Mi-am zis că deocamdată am să rămân cu el şi am să caut un alt prilej mai târziu; poate că la căderea nopţii sau în zori aveam să-l găsesc singur şi dornic să-mi asculte povaţa. Însă pe dată am înţeles privindu-l cât de mărginită, de nesăbuită, umilă şi nepricepută aş fi părut dacă aş fi încercat să-l previn, ca şi cum aş fi ştiut mai multe decât el. Ce n-aş fi dat să nu fi plecat Marcus, dar când am aruncat o privire spre uşă am înţeles de ce: omul acela, sugrumătorul, era tot acolo, numai că acum i se alăturaseră alţi doi-trei bărbaţi, mai vânjoşi decât el şi cărora le arăta inşi din mulţime. În clipa în care privirile ni s-au încrucişat din nou am fost şi mai îngrozită decât atunci când am auzit vorbindu-se despre Fiul lui Dumnezeu; mi-a fost limpede că nu irosisem prilejul de a-mi lua fiul de acolo, ci că un asemenea prilej nici nu existase şi că noi toţi eram sortiţi pieirii.

Abia m-am atins de mâncare şi nu-mi amintesc ce ni s-a dat. Cu toate că am stat alături mai bine de două ceasuri, nici eu, nici fiul meu nu am vorbit. Acum pare de neînţeles, dar atunci tăcerea noastră era firească. Înflăcărarea crescuse atât de tare, atâţată de strigătele ce răzbăteau de-afară, că puţinele vorbe schimbate de doi oameni ar fi fost ca nişte firimituri căzute pe jos. Aşa cum Lazăr avea o aură a morţii ca un strai ce-i acoperea toată fiinţa şi dincolo de care nimeni nu putea pătrunde, când îl priveai pe fiul meu simţeai freamătul vieţii, vedeai cerul senin într-o zi vântoasă, pomi plini de fructe coapte, neculese încă, simţeai o putere nechibzuită, aşa cum e mărinimia. Nu mai semăna deloc cu copilul de care-mi aminteam ori cu băiatul care se bucura cel mai tare dimineaţa, când veneam la el şi-i vorbeam în timp ce ziua începea. Era frumos la vremea aceea, şi plăpând şi covârşit de nevoi. Nu mai avea nimic plăpând acum, ba dimpotrivă, se arăta a fi bărbat, sigur

pe el şi răspândea lumină; nu aveam despre ce să vorbim în acele ceasuri, căci aş fi putut la fel de bine să vorbesc cu stelele sau cu luna.

După o vreme am băgat de seamă că la ospăţ veniseră şi mai mulţi oameni şi că toate privirile erau îndreptate mai degrabă către masa noastră decât către masa mirilor. Le-am văzut pe Marta şi Maria cum îl duceau pe Lazăr afară, ţinându-l de mâini, aproape sprijinindu-l, şi l-am zărit pe sugrumător tot acolo, doar că de data asta am avut grijă să nu-i întâlnesc privirea. Apoi cineva a început să strige că s-a isprăvit vinul şi câţiva oameni s-au apropiat de masa noastră; erau dintre cei nou-veniţi, pradă cu toţii unui fel de înfrigurare nesăţioasă, cu priviri încrezătoare şi rugătoare, cu glasuri de-acum gâtuite de nerăbdare. Lor li s-au alăturat alţii, care strigau că nu mai este vin, şi unii dintre ei nu-şi mai luau ochii de la mine, ca şi cum aş fi avut vreo putere. M-am uitat ţintă la ei până şi-au plecat privirile, iar când au început să strige mai abitir m-am prefăcut că nu-i aud. Poate să fi băut şi eu puţin vin, dar nu mă sinchiseam dacă mai era sau nu. De fapt, chiar mă gândeam dacă nu cumva unii dintre cei care stăteau în faţa mesei noastre băuseră cam mult. Însă fiul meu s-a ridicat şi a vorbit celor din jur, cerând să i se aducă şase vase de piatră pline cu apă. M-am mirat cât de repede au fost aduse înăuntru. Nu ştiu dacă erau pline cu vin sau cu apă, dar sigur în primul era apă, apoi, în zarva şi învălmăşeala care s-au iscat, nimeni n-a ştiut ce s-a întâmplat până când n-au început să ţipe că el preschimbase apa în vin. L-au rugat pe mire şi pe tatăl miresei să se apropie ca să guste vinul cel nou, iar unul dintre ei s-a apucat să spună în gura mare că nu se mai pomenise ca gazda să păstreze vinul cel bun ca să fie pus la sfârşit. Atunci au izbucnit chiote de bucurie şi toţi cei de faţă au bătut din palme.

Nimeni n-a băgat de seamă că eu nu m-am bucurat. Dar larma din jur era şi pentru mine, ca şi cum, prin faptul că mă aflam acolo, ajutasem la schimbarea apei în vin. Când hărmălaia s-a potolit şi cei mai mulţi dintre meseni s-au întors la locurile lor, m-am hotărât să mai vorbesc o dată. Am repetat ce îi zisesem înainte, însă m-am străduit s-o spun mai apăsat.

— Eşti în mare primejdie, am început, însă pe loc mi-am dat seama că n-avea nici un rost.

Fără să mai stau pe gânduri, m-am ridicat ca şi cum nimic nu se-ntâmplase şi-aveam să mă întorc curând, am plecat de la ospăţ şi m-am dus acasă la Miriam. Mi-am adunat lucrurile şi am luat drumul spre Nazaret.

Mi-am zis atunci că mai rău nu putea fi, căci ajunsă la locul unde trebuia să fie caravana cu care să plec înapoi acasă, n-am găsit nimic. N-aveam pe cine să întreb şi nici n-am găsit vreun adăpost. Alt loc nu mai ştiam, aşa c-am aşteptat sub soarele dogoritor. După o vreme m-am adăpostit la umbra firavă a unui copăcel şi-am aşteptat iarăşi un timp, dar copăcelul nu m-a putut feri şi de ploaie. Cerul fusese atât de albastru, ziua atât de fierbinte; vremea s-a schimbat însă cu totul şi dintr-odată. Ploua cu găleata şi bătea vântul. Nu aveam unde să mă feresc de ea, aşa că am făcut singurul lucru pe care-l puteam face: mi-am acoperit capul şi m-am ghemuit lângă copac. Tot aşteptând, au început să mai vină şi alţii, cu toate că ploaia nu se oprise şi tuna. Mi-au spus că va veni o caravană şi că nu era alt loc de aşteptare. Am rămas acolo, udă până la piele, fiindcă nu aveam de ales. În traistă aveam haine uscate şi trăgeam nădejde să mă pot schimba când ploaia se oprea. Eram nevoită să aştept toată noaptea. De foame n-am suferit, căci era acolo un om care vindea mâncare. Ploaia s-a potolit încetul cu încetul, mi-am schimbat hainele şi trebuie c-am aţipit puţin; m-am trezit auzind larmă, zgomot de animale şi vocile celorlalţi călători şi am plecat cu toţii la drum înainte să se crape de ziuă. Nu ştiam ce am să fac odată ajunsă acasă, dar când am pornit într-acolo mi se părea că n-am de ales. Alegerea fusese însă tot timpul la îndemână, chiar din clipa când m-am ridicat de la masă: aş fi putut să mă întorc.

Când şi când, în timp ce mergeam, îmi închipuiam că mă întorc, că îi rog să se oprească şi că rămân să aştept caravana următoare, care m-ar fi dus înapoi în locul de unde fugisem. De ce? Ca să fac ce? Poate ca să fiu acolo pentru a vedea ceea ce vedeau ceilalţi. Poate ca să fiu prin preajmă dacă îmi

îngăduiau să fiu prin preajmă. Să nu pun întrebări. Să fiu martoră. Să ştiu. Erau lucruri pe care nu le puteam pune în cuvinte. Însă le-am aşteptat încă de când am pornit la drum. Mergeam de ceva vreme când am ştiut că va trebui să mă hotărăsc. La unul din popasuri, am zărit în depărtare o caravană care ar fi putut să mă ducă înapoi şi, privind-o cum se apropie, m-am hotărât că nu am să vorbesc cu oamenii aceia. Am să termin călătoria spre casă pe care o începusem.

*

Îmi închipuiam că voi avea linişte când mă voi întoarce şi că nu mă va tulbura nimeni. M-am străduit să-mi scot din minte ceea ce văzusem şi auzisem. Zilele treceau lin; dimineaţa îmi făceam rugăciunile, ca întotdeauna; o dată pe zi mă duceam să aduc apă, să hrănesc animalele şi să îngrijesc grădina şi pomii, iar o dată la câteva zile mergeam să caut surcele şi lemne de foc. Dar nu-mi trebuiau multe. Când soarele ardea cu putere stăteam singură în locurile umbrite din casă. Nu răspundeam dacă mă căuta cineva. N-am răspuns nici măcar când trei bătrâni de la sinagogă au venit şi m-au strigat de câteva ori, bătând tare la uşă. Iar când se lăsa noaptea mă întindeam pe pat şi uneori adormeam. Treptat, cu toate că nu vorbeam cu nimeni, mi-am dat seama că locuinţa mea era însemnată, iar eu eram privită şi urmărită în timp ce îngrijeam caprele sau hrăneam păsările. Când mă duceam să iau apă, oamenii din jurul fântânii se dădeau în lături la apropierea mea, îmi făceau loc să trec cu urciorul şi rămâneau tăcuţi până mă întorceam să plec spre casă. Când intram în sinagogă, femeile îmi făceau loc, dar aveau grijă să nu stea lângă mine. Câteva vorbeau totuşi cu mine şi aşa primeam unele veşti. A fost o perioadă stranie în care am încercat să nu gândesc, să nu-mi închipui, să nu visez şi nici măcar să-mi aduc aminte, o vreme când gândurile veneau nechemate şi aveau legătură cu timpul – timpul

care preschimbă un prunc fără apărare într-un băieţel, cu temerile, şovăielile şi micile cruzimi ale vârstei, timpul care zămisleşte un tânăr, o fiinţă cu propriile ei cuvinte, gânduri şi simţăminte ascunse.

Şi apoi timpul a făcut bărbatul care a stat lângă mine la nunta din Cana, bărbatul care nu mă lua în seamă, care nu auzea pe nimeni, un bărbat înzestrat cu putere, o putere care părea să nu-şi amintească de anii dinainte, când avea nevoie de sânul meu ca să sugă, de mâna mea ca să înveţe să se ţină pe picioare, de glasul meu ca să-i aducă somnul.

Dar de neînţeles era că tocmai puterea aceea pe care o simţeam în el mă făcea să-l iubesc şi să caut să-l ocrotesc chiar mai mult decât pe vremea când era lipsit de apărare. Nu fiindcă înţelegeam limpede ce era acea putere ori că nu credeam în ea. Ori fiindcă în ochii mei el era încă un copil. Nu, vedeam o putere statornicită, cu adevărat închegată. Vedeam ceva care nu părea să aibă trecut ori să vină de undeva, ceva ce în visele mele, ca şi atunci când eram trează, încercam să păzesc şi pentru care simţeam o iubire nestrămutată. Pentru el, orice ar fi devenit. Rareori plecam urechea la vorbele oamenilor, însă trebuie că ascultasem totuşi ce spusese cineva pe stradă sau la fântână, deoarece am aflat că ucenicii lui plecaseră pe o corabie. Ieşiseră în larg într-o vreme când fiul meu se retrăsese în munţi, când nu voia să fie cu ucenicii lui şi nu fugise cu mine, aşa cum îl implorasem, ci rămăsese singur căci trebuie că văzuse şi el semnele şi primejdia. Mi s-a povestit că ucenicii lui luaseră o corabie veche şi, din pricini cunoscute doar de ei, se îndreptaseră spre Capernaum. Era beznă şi marea se zbuciuma biciuită de un vânt grozav care se stârnise din senin; vijelia împingea corabia prea plină înainte şi înapoi şi o umplea de apă când se lăsa pe-o parte şi pe alta, aşa încât ucenicii se temeau că se vor îneca. Şi atunci, mi s-a istorisit, el li s-a arătat în lumina lunii mergând, sau cel puţin aşa şopteau vecinii, mergând pe apă ca pe pământ neted. Şi cu puterea pe care o avea a domolit valurile. Ce făcea el nu putea face nimeni altcineva. Or fi fost şi alte poveşti, sau poate că din asta auzisem numai frânturi, poate

că altceva se întâmplase, ori poate că nu bătea nici un vânt, ori poate că el îl domolise. Nu ştiu, dar nici n-am stat să mă gândesc.

Îmi amintesc că într-o zi, când eram la fântână, a venit o femeie şi mi-a spus că el ar putea prăpădi lumea dacă ar voi sau ar putea face lucrurile să crească de două ori mai mult decât le este felul, şi îmi amintesc că i-am întors spatele fără să mai umplu urciorul, m-am întors acasă şi n-am mai ieşit decât a doua zi. Trăiam ca într-o ceaţă, aşteptând, încercând să nu mă gândesc sau să-mi aduc aminte. Mă perindam tăcută între cei patru pereţi ai casei, prin grădină sau pe câmp. Aveam nevoie de foarte puţină hrană. Uneori câte un vecin îmi lăsa ceva mâncare atârnată de un cârlig din perete şi când se înnopta mă duceam şi o luam. Într-o zi, când cineva a bătut la uşă mai tare şi mai stăruitor decât de obicei şi un bărbat a strigat, i-am auzit pe vecinii adunaţi în drum spunând aceluia că nu e nimeni înăuntru. Când glasul a întrebat dacă acea casă nu e a fiului meu şi dacă eu nu locuiesc acolo, vecinii i-au zis că aşa este, dar că acum casa e goală şi încuiată şi că nimeni nu mai dăduse pe acolo de o bună bucată de vreme. Stăteam lipită de uşă şi ascultam, abia îndrăznind să suflu, de teamă să nu fac vreun zgomot.

Săptămânile treceau şi eu aşteptam. Când şi când primeam veşti. Am aflat că nu se mai dusese în munţi şi că Lazăr încă trăia şi că despre el se vorbea fără încetare la orice fântână şi la orice colţ de stradă, oriunde se adunau oameni. Am aflat că acum lume multă aştepta în faţa casei lui ca să-l zărească măcar în treacăt şi că nu-i mai era nimănui frică de el. Era vremea celor care se adunau ca să pălăvrăgească, vremea zvonurilor şi a veştilor împrospătate neîncetat, plină de poveşti adevărate, dar şi de altele trase de păr. Eu aproape că nu vorbeam cu nimeni, dar cu toate astea zbuciumul care se simţea în lume, lumea în care morţii fuseseră readuşi la viaţă, apa preschimbată în vin şi valurile mării domolite de cineva care a mers pe apă, această adâncă tulburare a firii pătrundea pe nesimţite, asemenea ceţii sau a umezelii, în cele două-trei camere în care locuiam.

*

Când a venit Marcus, îl aşteptam. Întâi am auzit pe cineva bătând la uşă, apoi l-am auzit pe el întrebând un vecin unde sunt. I-am deschis. Se întuneca, dar n-am aprins lampa; n-o mai aprinsesem de o lună, poate chiar mai mult. L-am poftit să se aşeze pe un scaun de lângă masă şi i-am îmbiat cu apă şi fructe. L-am rugat să-mi spună tot ce putea. Mi-a răspuns că n-avea decât un lucru de zis şi să fiu pregătită pentru ce-i mai rău. Mi-a spus că s-a luat o hotărâre pentru a pune capăt acestui neajuns. A tăcut o clipă şi am crezut că-mi va spune că fiul meu va fi izgonit sau că nu i se va mai îngădui să se arate ori să vorbească în faţa mulţimii. M-am ridicat, m-am dus la uşă şi, dintr-o pricină pe care nici eu n-am înţeles-o, am dat să ies din casă, aşa încât să nu fiu nevoită să ascult ceea ce avea să spună. Numai că n-am ajuns destul de iute la uşă. A spus cu voce măsurată, hotărâtă:

— Va fi răstignit.

M-am întors, dându-mi seama din felul cum glăsuise că nu puteam pune decât o întrebare:

— Când?

— În scurtă vreme, mi-a răspuns. S-a întors împotriva puterii şi are şi mai mulţi susţinători. Cârmuirea ştie unde se află şi poate fi prins în orice clipă.

Atunci m-am trezit punând o întrebare prostească, însă una pe care trebuia să o pun:

— Este vreo cale de a-i opri?

— Nu, a zis, iar tu trebuie să pleci de aici de cum se crapă de ziuă. Vor veni să-i caute pe toţi ucenicii lui.

— Dar eu nu sunt printre aceia, am spus.

— Să mă crezi când îţi spun că vor veni să te caute. Trebuie să pleci.

Am rămas în picioare şi l-am întrebat el ce va face.

— Am să plec acum, dar pot să te trimit într-un loc din Ierusalim unde vei fi la adăpost.

— Unde voi fi la adăpost? am întrebat.

— Deocamdată vei fi la adăpost în Ierusalim.

— Fiul meu unde e?

— Pe lângă Ierusalim. Locul răstignirii a fost hotărât. Va fi aproape de oraş. Dacă mai sunt sorţi de scăpare, atunci acolo vor fi, doar că mie mi s-a spus că nu mai e cu putinţă, că de multă vreme nu mai are sorţi de scăpare. Îl aşteaptă de multă vreme.

Văzusem odată cum un roman fusese răstignit de ai lui. Stătusem departe, dar îmi aduc aminte că mi s-a părut a fi lucrul cel mai ticălos şi mai înspăimântător săvârşit vreodată de om. Îmi amintesc şi că m-am gândit că sunt bătrână şi am să fiu tot mai bătrână, dar că nădăjduiam să mor înainte să văd din nou aşa ceva. Priveliştea aceea, măcar că zărită din depărtare, mi-a rămas în minte şi îmi dădea fiori, şi încercam să mă gândesc la altceva ca să o dau uitării, căci era o privelişte cu neputinţă de pus în cuvinte, de o cruzime cumplită, nemăsurată. Nu ştiam însă cum anume murea cel răstignit şi după câtă vreme, dacă foloseau suliţe sau îl puneau la cazne cât era atârnat pe cruce ori dacă altceva, cum ar fi soarele, făcea trupul să moară după câtăva vreme. Dintre toate lucrurile la care m-am gândit în viaţa mea, acesta îmi era cel mai străin. N-avea nimic de-a face cu mine şi credeam că n-am să mai fiu niciodată martoră şi nici măcar să mă aflu în apropierea locului unde se petrece aşa ceva. Şi iată-mă acum întrebându-l pe Marcus cât ţine o răstignire, ca şi cum era un lucru uluitor şi în acelaşi timp obişnuit. Mi-a răspuns:

— Zile întregi, poate, alteori doar câteva ore, depinde.

— De ce? am întrebat.

— Nu mă întreba, a zis. Mai bine nu întreba.

A plecat, cerându-şi iertare că nu poate călători împreună cu mine şi că, dacă ceva se putea face, va fi nevoit să păstreze legătura cu mine din

depărtare, fără ca cineva să aibă ştire. M-a sfătuit să port o pelerină, să am grijă pe unde merg şi, atunci când călătoream, să mă încredinţez că nu sunt urmărită. Înainte să plece l-am rugat să mai zăbovească puţin. Faptul că se grăbea, că toate păreau pentru el ticluite gata mi-a dat de gândit.

— Cum de ştii toate astea? l-am întrebat.

— Am iscoadele mele, mi-a răspuns solemn, aproape mândru de el. Oameni sus-puşi.

— Şi hotărârea a fost luată? am vrut să ştiu.

A încuviinţat din cap. Mi se părea că, dacă aş mai găsi să-l întreb ceva, măcar un lucru pe care să-l adaug, aş putea schimba şi îmblânzi înţelesul celor spuse. A aşteptat la uşă să vadă ce mai am de zis.

— Dacă mă duc la Ierusalim, am să-l găsesc acolo? am întrebat.

— Dacă mergi unde te-am trimis, a spus, ai să afli mai multe decât îţi pot spune eu.

A fost cât pe ce să-l întreb de ce aş avea încredere în cineva care ştia mai multe decât el, dar l-am văzut cum şovăia lângă uşă şi, chiar în clipa dinaintea plecării lui, m-am gândit că poate mai era un lucru de spus sau de întrebat. Încă un lucru. Însă nu mi-a venit nimic în minte. Apoi a plecat şi, poate din cauză că nimeni nu mai intrase în casă de atâta vreme, a lăsat în urma lui mirosul neîndoios al stinghereliі. Şi, cu cât stăteam mai mult singură, cu atât mai încredinţată eram că, dintr-o pricină pe care n-o ştiam, trebuia să nu mă duc în locul unde mă trimisese, ci să mă întorc în Cana, la Miriam, să le găsesc pe Marta şi Maria şi să le cer sfatul.

*

M-am îmbrăcat întocmai cum îmi spusese, înfăşurată într-o pelerină. Dacă eram nevoită să vorbesc, atunci vorbeam în şoaptă. Am găsit o caravană care mergea spre Cana, m-am alăturat ei, m-am odihnit când se

odihneau şi ceilalţi şi am avut grijă să nu mă ţin deoparte, ca nu cumva să mă bage prea tare în seamă. Se vorbea mai slobod decât auzisem eu înainte şi se cârtea împotriva romanilor, a fariseilor, a bătrânilor, ba chiar şi a Templului, împotriva legilor şi a birurilor. Femeile vorbeau aproape la fel de mult ca bărbaţii. Trăiam vremuri noi, s-ar fi zis. Şi apoi s-au apucat să povestească despre minunile pe care le făceau fiul meu şi ucenicii lui şi despre cât de numeroşi erau aceia care doreau acum să li se alăture ori măcar să afle unde să-i găsească.

Povara celor ce aveau să se întâmple apăsa încă de acum asupra mea. Adevărat, se întâmpla să uit şi să-mi las mintea să stăruie asupra altor lucruri, dar de fiecare dată îmi dădeam seama că mă îndrept spre ceva şi că acel ceva aştepta să se repeadă la mine, aşa cum numai un animal speriat se repede. La început mă lua pe nepregătite, ca nişte izbituri neaşteptate. Apoi venea mai domol, mai perfid. Intra în mintea mea şi se strecura în fiinţa mea aşa cum un şarpe veninos se târăşte pe pământ. În drum spre Cana, am ieşit într-o noapte afară, sub cerul luminat de stele, şi o clipă am fost convinsă că nu va trece multă vreme şi stelele acelea nu vor mai sclipi, că nopţile viitorului vor fi cufundate în beznă, că lumea însăşi se va schimba din temelii, însă nu mi-a luat mult să înţeleg că acea schimbare mă va înrâuri doar pe mine şi pe cei puţini care mă cunoşteau; vom fi singurii care vor privi cerul nopţii în viitor şi vor vedea întunericul înainte să zărească lumina. Stelele lucitoare aveau să ne pară false şi înşelătoare ori la fel de năucite de întuneric ca şi noi, lucruri nefolositoare lăsate în urmă, a căror strălucire era nimic mai mult decât o rugă. Trebuie că în nopţile de atunci am dormit, însă curând n-a mai fost clipă în care acel ceva spre care mă îndreptam să nu mă urmărească şi când visam, şi când eram trează, să nu-mi cotropească fiecare gând.

*

Miriam auzise unele zvonuri şi am înţeles, văzând teama din ochii ei atunci când am ajuns, că nu voia să-mi împărtăşească cele auzite. I-am povestit ce aflasem, doar de aceea şi venisem, dar se vedea că tot nu era în apele ei. A rămas în încăperea de la intrare şi a lăsat uşa deschisă cât timp am stat acolo. Dintr-odată am înţeles că nu-mi va da voie să trec dincolo de ea şi că de fapt îmi aţinea calea.

— Ce-ai aflat? am întrebat-o.

— Am aflat că îi adună pe toţi prietenii şi ucenicii lui, a zis.

— Ţi-e teamă?

— Ţie nu ţi-ar fi?

— Vrei să plec?

Mi-a răspuns fără să clipească:

— Da, vreau.

— Pe loc?

A dat din cap şi chipul ei, gesturile, întregul ei fel de a fi mi-au spus într-o clipită mai mult decât ştiusem până atunci. Am ştiut că dădeam piept cu ceva crâncen şi neînduplecat, ceva întunecat şi hain, dincolo de înţelegerea omenească. Nu m-aş fi mirat dacă m-ar fi luat chiar de acolo, din pragul uşii, ca să mă târască cine ştie unde şi să-mi facă de petrecanie. Atunci am înţeles totul şi a fost cât pe să izbucnesc în plâns, dar m-am stăpânit, încredinţată că Miriam va vrea cumva să mă oprească. Aşa că i-am mulţumit şi am plecat. Ştiam că n-am s-o mai văd niciodată şi m-am îndreptat spre casa Martei şi a Mariei, pregătită să nu fiu primită nici acolo.

Mă aşteptau. Fratele lor zăcea din nou într-o cameră cu obloanele trase şi nu putea vorbi. Gemea şi ţipa prin somn. Marta mi-a zis că urla atât de tare înainte de ivirea zorilor, că ţi se rupea inima de mila lui. Le-am povestit Martei şi Mariei cum venise Marcus la mine şi ce păţisem în casa verişoarei Miriam. Le-am mai spus că se poate chiar să fi fost pândită şi urmărită şi că eram gata să plec din căminul lor fără întârziere. Mi-au răspuns că şi ele credeau că locuinţa lor e urmărită şi că una dintre ele va trebui să rămână,

dar că se hotărâseră dinainte ca, dacă eu veneam să le cer ajutorul, atunci să plec pe furiş noaptea împreună cu Maria, care avea să mă însoţească până la Ierusalim. Chiar dacă eram urmărite, nu ne rămânea decât să găsim o cale să scăpăm de cei aflaţi pe urmele noastre. Mi-am dat seama de ceea ce le deosebea pe cele două surori atunci când Marta mi-a povestit că ştia că el avea să fie judecat de Pilat şi adus în faţa mulţimii, să spună dacă dorea să fie slobozit, numai că bătrânii din sinedriu dăduseră deja porunci şi întrebarea va fi de ochii lumii. Atât romanii, cât şi bătrânii îi voiau moartea, numai că le era teamă să recunoască asta făţiş.

Maria s-a împotrivit, zicând că se va întâmpla ceva nemaivăzut până atunci, că asemenea judecăţi şi preziceri n-o să mai aibă noimă, că venea sfârşitul lumii şi că zilele pe care le trăiam vor fi ultimele, dar şi zilele începutului. În timp ce vorbea, visam cum ar fi dacă am putea fugi undeva, oriunde. Visam că l-aş lua pe fiul meu şi l-aş duce prin mulţime, iar el ar fi supus, ruşinat şi speriat fără pricină, ar păşi cu grijă, cu ochii în pământ, iar ucenicii lui ar fi împrăştiaţi care-ncotro. Dar bătrânii de la templu adunaseră oameni în piaţă, a stăruit Marta, şi le porunciseră să ceară eliberarea tâlharului Barabas în locul lui, iar oamenii vor face întocmai cum li se spusese. Fiul meu nu avea să fie eliberat.

— L-au aruncat în temniţă, a zis Marta, şi s-a hotărât de pe-acum ce vor face cu el.

Mă priveau amândouă, înfricoşate de cuvântul care nu fusese încă rostit.

— Adică o să fie răstignit? am întrebat.

— Da, a zis Marta. Da.

Apoi a glăsuit şi Maria:

— Dar acesta va fi începutul.

— Începutul a ce? am întrebat.

— Al unei vieţi noi pentru lume.

Nici Marta, nici eu nu am luat-o în seamă.

— Se poate face ceva? am întrebat-o pe Marta.

Amândouă au părut încurcate acum şi Marta a arătat cu capul înspre camera unde zăcea Lazăr.

— Întreabă-l pe fratele meu. Soră-mea are dreptate. Sfârşitul lumii e aproape, a spus. Ori poate că lumea aşa cum o cunoaştem noi se apropie de sfârşit. Cine ştie ce se poate întâmpla? Trebuie să mergeţi la Ierusalim.

*

Am găsit unde să tragem în oraş. Nu mă puteam obişnui să trec pe lângă cineva sau să văd cete de oameni cu care n-aveam să vorbesc vreodată, pe care n-aveam să-i cunosc şi mă gândeam că, deşi arătam la fel sau păream a fi la fel, călcam pe acelaşi pământ şi vorbeam aceeaşi limbă, nu aveam nimic în comun, nici măcar unul din ei nu ştia ce simt şi nu îmi împărtăşea simţămintele. Erau departe de mine, străini. Mi se părea de necrezut că port o povară pe care nimeni n-o vedea pe dată, că tuturor celor care nu mă cunoşteau le păream un om obişnuit, că totul era ascuns în mine.

Mi-am dat seama că stăteam într-o casă plină de ucenici de-ai lui, cei care nu fuseseră întemniţaţi, că Mariei i se spusese să mă aducă aici şi ea m-a încredinţat că aveam să fiu apărată, că era o casă sigură, chiar dacă nu părea aşa. Am întrebat-o de unde ştia şi ea mi-a răspuns zâmbind că va fi nevoie de martori.

— Cine o să aibă nevoie? am întrebat. Şi pentru ce?

— Nu întreba, mi-a zis. Trebuie să ai încredere în mine.

În prima noapte uşa a fost zăvorâtă de unul dintre cei care veniseră la noi acasă pe când stăteam în Nazaret. Mi-a aruncat o privire rece, bănuitoare.

Fiul meu era în temniţă, fusese într-adevăr închis. Se dăduse prins, iar în ceasurile petrecute lângă ucenicii lui am văzut că toţi credeau că aşa fusese hotărât, că era parte din marea eliberare a lumii care avea să vină. Am vrut să-i întreb dacă acea eliberare însemna că nu va mai fi răstignit, că i se va da

drumul, însă toţi, chiar şi Maria după ce li s-a alăturat, vorbeau în pilde întortocheate. Am înţeles că, orice aş întreba, nu voi primi răspuns desluşit. Mă aflam din nou într-o lume de netoţi, nevolnici, răzvrătiţi, gângavi, întărâtaţi cu toţii şi gâfâind, cu răsuflarea tăiată încă înainte de-a apuca să vorbească. Am mai băgat de seamă că între ei era o anumită rânduială, că bunăoară erau oameni care vorbeau şi erau ascultaţi, sau cei la a căror apariţie se lăsa tăcerea, cei care stăteau în capul mesei, cei care nu se sfiau să nu ne dea atenţie nici mie, nici tovarăşei mele şi care cereau de mâncare celorlalte femei care intrau şi ieşeau în fugă din cameră cu capul în jos, ca nişte animale supuse.

*

A doua zi am plecat cu toţii din casa aceea. Unul dintre bărbaţi, cel care încă mai vine aici, a primit sarcina să aibă grijă de Maria şi de mine. Ne-a zis să nu ne îndepărtăm de el şi să nu vorbim cu nimeni. De dimineaţă am străbătut nişte străzi înguste până am ajuns la un loc deschis unde se strânsese multă lume.

— Toţi aceşti oameni, ne-a spus cel care avea grijă de noi, sunt în solda templului. Au fost aduşi aici ca să ceară în gura mare eliberarea tâlharului la momentul potrivit. Pilat ştie asta, templul ştie că lucrătura îi va izbuti şi se poate să i se fi spus chiar şi tâlharului. E începutul mântuirii noastre, marele început al unei noi lumi. Totul a fost statornicit aşa, la fel cum marea şi uscatul au fost statornicite.

Până să termine de vorbit, eu ostenisem de drum, iar una din încălţări mă rodea. Am închis ochii şi l-am ascultat şi atunci am băgat de seamă ceva din glasul şi din tonul lui; am simţit că cele rostite nu veneau din el, ci le învăţase de la cineva şi tocmai de aceea ajunsese să le creadă cu atât mai adevărate şi mai tulburătoare.

Era greu de crezut că tot ce se petrecea în piaţă fusese pus la cale, însă aici era o cu totul altă stare decât pe străzile Canei sau chiar la nuntă: nu auzeai strigăte din senin, nu vedeai izbucniri de mânie, nu te simţeai între oameni speriaţi, cu privirile rătăcite. Mulţi dintre cei aflaţi în piaţă erau în vârstă şi veniseră în cete mici. Cu toate că nici unul dintre ei nu părea să ne recunoască, eu şi Maria am stat într-un loc mai ferit, prefăcându-ne obişnuite să venim în piaţa aceea şi că atât noi, cât şi cel care avea grijă de noi făceam parte din acea mare urzeală.

La început n-am auzit ce se spunea de la balconul clădirii din partea cealaltă a pieţei şi de-abia dacă vedeam ce se petrece acolo. A trebuit să ne mutăm de la umbră la soare şi apoi să ne croim drum prin mulţime. Era Pilat, toţi cei din jur îi murmurau numele, iar el striga tot mai tare de fiecare dată:

— Ce pâră aduceţi împotriva omului acestuia?

Iar mulţimea răspundea într-un glas:

— Dacă n-ar fi fost un făcător de rele, nu l-am fi dat în mâinile tale.

N-am înţeles ce s-a întâmplat după aceea, fiindcă cineva mă împinsese într-o parte şi toţi cei din jur vorbeau deodată, însă Maria a auzit şi mi-a spus. Pilat ceruse mulţimii să ia prizonierul şi să-i hotărască soarta după legea iudeilor.

Pilat era tot pe balcon, cu unul sau doi centurioni alături. De data asta am auzit răspunsul mulţimii fiindcă mi-a răsunat în urechi:

— Nouă nu ne este îngăduit să omorâm pe nimeni.

Din felul cum au rostit cuvintele, mi-a fost limpede că tot ce se petrecea acolo, fiecare moment la care eram martori fusese într-adevăr pus la cale. Nu credeam că astfel de lucruri sunt cu putinţă. Apoi Pilat s-a retras şi cei din jur au fost cuprinşi de un simţământ nou; vorbăria şi bombănelile au amuţit şi am simţit ceva nou în aer, cum stăteam cu toţii cu ochii aţintiţi spre balcon. Am simţit că gloata e însetată de sânge. Se putea citi pe chipurile oamenilor, se vedea din felul cum îşi încleştau fălcile şi ochii le străluceau de nerăbdare. Pe feţele unora vedeai un gol întunecat, pe care voiau să-l

umple cu cruzime, cu durere şi cu ţipetele cuiva. Doar ceva crâncen i-ar fi putut mulţumi, acum că li se dăduse voie să dorească aşa ceva. Dintr-o mulţime care făcea ce i se spunea s-au preschimbat într-o gloată lacomă de o plăcere uriaşă, care nu putea fi însoţită decât de ţipete de durere, carne sfâşiată şi oase sfărâmate.

Vremea trecea şi, în timp ce stăteam şi aşteptam, foamea aceea s-a răspândit ca o boală până când i-a molipsit, cred, pe toţi cei de acolo, întocmai cum sângele, împins de inimă, ajunge negreşit în fiecare părticică a trupului.

Când Pilat a ieşit iarăşi pe balcon l-au ascultat, însă ceea ce le-a zis nu a schimbat nimic:

— Eu nu i-am găsit nici o vină. Dar la voi este obiceiul de a da drumul unui prizonier de Paşti, prin urmare vreţi să vi-l dau pe Împăratul Iudeilor?

Mulţimea atât aştepta. Au strigat:

— Nu pe omul ăsta, ci pe Barabas!

Şi atunci a apărut tâlharul Barabas şi-a fost eliberat în răcnetele de încuviinţare ale norodului. Apoi cineva din mulţime a strigat şi, pe cât se părea, cei din faţă vedeau ceva ce noi nu puteam zări; oamenii se frământau nedumeriţi şi nerăbdători deopotrivă, se înghesuiau să pătrundă în piaţă, aşa că de la margine am fost toţi trei împinşi spre mijloc, iar noi nu scoteam un cuvânt, străduindu-ne din răsputeri să nu fim luaţi în seamă. Toţi ochii erau îndreptaţi spre balcon; cu toţii ştiau ce avea să se întâmple şi abia aşteptau să se desfete.

Când s-a întâmplat mulţimea a oftat, de încântare înainte de toate, dar în acel suspin se simţea şi spaimă, şi un fel de nelinişte care s-a preschimbat în foame de mai mult; oftatul a devenit strigăt şi chiot, urlete şi fluierături, fiindcă pe balcon, cu sângele şiroindu-i pe faţă şi ceva făcut din spini înfipt în cap, a apărut fiul meu, îmbrăcat într-un veşmânt de rege, purpuriu, iar după felul în care îi atârna pe umeri mi-am dat seama că mâinile îi erau legate la spate. Era înconjurat de soldaţi. Norodul s-a pus pe râs şi urlat atunci când

soldaţii l-au îmbrâncit de colo colo pe balcon. Văzând cum se mişca când îl înghionteau mi-am dat seama că i se întâmplase ceva care-l slăbise. Părea doborât, aproape resemnat. Pilat a dat să spună ceva, mulţimea i-a tăiat vorba, însă el a cerut să fie ascultat.

— Iată omul! a zis.

Am văzut cum în faţă şi pe laturi mai-marii preoţilor îndemnau oamenii să strige: „Răstigniţi-l, răstigniţi-l!“. Pilat a cerut încă o dată să se facă linişte. S-a apropiat de fiul meu ca să-l ţină drept şi să-i împiedice pe soldaţi să-l îmbrâncească. A strigat către arhiereu:

— Luaţi-l voi şi răstigniţi-l, căci eu nu-i găsesc nici o vină.

Şi unul dintre mai-marii preoţilor a strigat:

— Noi avem lege şi după legea noastră el trebuie să moară, pentru că s-a făcut pe sine Fiul lui Dumnezeu!

Pilat a mers din nou înăuntru şi a poruncit ca prizonierul să fie dus cu el. Când a întors capul, i-am văzut limpede faţa: a privit mulţimea cu teamă şi uimire. Cu toate că s-ar fi zis că Pilat se gândea să-i dea drumul, îmi dau seama acum că eram singura care nutrea speranţa asta. Toţi ceilalţi ştiau că e o amăgeală pusă la cale de ochii celor care aveau să vină şi că nimic nu mai avea însemnătate în afară de omorul plănuit. Aşa că atunci când au ieşit din nou afară şi Pilat a strigat „Iată-l pe împăratul vostru!“, mulţimea s-a întărâtat şi mai abitir. Din toate părţile se auzea: „Ia-l, ia-l, răstigneşte-l!“ ca şi cum, odată înfăptuite, acele vorbe le-ar fi adus neţărmurită bucurie şi plăcere, i-ar fi făcut să se simtă mulţumiţi şi împliniţi. Atunci când Pilat a strigat din nou „Să-l răstignesc pe împăratul vostru?“, parcă a aruncat un os unui câine. Răspunsul lor părea o parte din joc: „Nu avem împărat decât pe Cezarul!“. Atunci Pilat l-a dat mulţimii şi mulţimea atât aştepta; dacă i s-ar fi cerut, oricare dintre ei ar fi dat o mână de ajutor la pregătirea caznelor. Încet şi cu mare greutate ne-am croit drum spre margine, ca să fim înaintea cetei de oameni care chiuiau şi îşi salutau prietenii strigând; simţeai că sângele le era plin de venin, un venin care îi făcea să alerge, să se vânzolească, să strige,

să râdă şi să îi îndrume pe ceilalţi, deschizând calea unui cortegiu înfiorător care se îndrepta spre un deal din apropiere.

În timp ce ne înghesuiam prin mulţime ca să ajungem în faţă, încercând să nu ne pierdem unul de altul, trebuie că nu ne deosebeam de ceilalţi şi păream la fel de hămesiţi să vedem cum se duce la îndeplinire o îndatorire măreaţă: cum cineva care pretindea a fi împărat urma să fie batjocorit, purtat pe străzi şi umilit în toate privinţele înainte să fie dat unei morţi chinuitoare în vârful unui deal, astfel încât toţi să-l poată vedea murind. Şi nu pricepeam cum de încălţările îmi făceau rău, cum, nefiind făcute pentru îmbulzeala şi arşiţa de acolo, îmi luau uneori gândul de la ceea ce se petrecea cu adevărat.

*

Când am văzut crucea am simţit că mă înăbuş. Era gata pregătită, îl aştepta. Fiindcă era prea grea ca s-o poată duce, l-au pus să o târâie după el prin mulţime. Am văzut cum a încercat în mai multe rânduri să scape de cununa de spini de pe cap, fără să izbutească, ba dimpotrivă, parcă i se înfigea şi mai tare în pielea şi oasele capului şi în frunte. De fiecare dată când ridica mâinile ca să-şi uşureze durerea, cei aflaţi în spatele lui îşi pierdeau răbdarea, îl loveau cu ciomege şi îl biciuiau ca să-l silească să meargă mai departe. O vreme ai fi zis că a uitat de durere, purtându-şi crucea ori trăgând-o după el. Am grăbit pasul ca să ajungem în faţa lui. Nu ştiam dacă ucenicii lui aveau ceva de gând, dacă aşteptau sau erau ascunşi în mulţime. Nu voiam să întreb, nici n-ar mai fi fost cu putinţă acum, şi îmi era teamă ca nu cumva vreun cuvânt rostit sau o privire aruncată în vânzoleala aceea să ne preschimbe şi pe noi, pe oricare dintre noi, în victime care să fie călcate în picioare ori omorâte cu pietre ori aruncate în temniţă.

Totul s-a schimbat atunci când m-am uitat în ochii lui. O luasem înainte, când deodată m-am întors şi am văzut că încerca din nou să scape de spinii

care i se înfipseseră în frunte şi în cap, dar văzând că nu izbuteşte, a ridicat ochii o clipă şi privirile ni s-au încrucişat. Toată amărăciunea, toată suferinţa mi se adunaseră parcă în piept. Am scos un ţipăt şi am dat să mă reped spre el, dar tovarăşii mei m-au tras înapoi şi Maria mi-a şoptit că trebuie să tac şi să mă stăpânesc, altminteri voi fi recunoscută şi întemniţată.

Era băieţelul căruia îi dădusem naştere şi care acum era mai neajutorat decât fusese atunci. În zilele de după ce l-am născut, când îl ţineam în braţe şi îl priveam, mă gândeam şi că voi avea pe cineva care să mă vegheze pe patul de moarte şi să se îngrijească de trupul meu după ce voi muri. La vremea aceea, dacă măcar mi-ar fi trecut prin minte că îl voi vedea şiroind de sânge şi că gloata din jurul lui abia aşteaptă să vadă şi mai mult, aş fi strigat cât aş fi putut de tare, aşa cum ţipasem atunci, şi strigătul ar fi ţâşnit din miezul fiinţei mele. Pentru că în rest nu sunt decât carne, sânge şi oase.

În timp ce Maria şi călăuza noastră îmi repetau întruna că nu trebuie să încerc să vorbesc cu el şi nici să strig din nou, am luat-o în urma lor spre deal. Era uşor să treci nebăgat în seamă printre cei de acolo; toată lumea sporovăia şi râdea, unii trăgeau după ei cai sau măgari, alţii mâncau şi beau; soldaţii, dintre care unii erau roşcovani, cu dinţi stricaţi şi feţe hâde, strigau într-o limbă pe care n-o pricepeam. Era ca la piaţă, doar că-i vedeam pe toţi mult mai porniţi, ca şi cum ceea ce avea să se petreacă aducea câştig atât vânzătorului, cât şi cumpărătorului. Mă gândeam fără încetare că n-ar fi chiar aşa de greu să te furişezi nebăgat de seamă şi trăgeam nădejde că ucenicii lui găsiseră o cale de a-l scoate din mulţime şi a-l duce afară din oraş, într-un loc sigur. Dar apoi am văzut în vârful dealului câţiva bărbaţi săpând o groapă şi-am înţeles că nu era o joacă; se aflau acolo dintr-o pricină anume, chiar dacă păreau doar o adunătură pestriţă.

Am aşteptat un ceas sau poate chiar mai bine să sosească alaiul. Acum era parcă mai lesne să deosebeşti între cei veniţi acolo cu un rost anume, care erau în solda cuiva şi duceau la îndeplinire nişte ordine, şi cei veniţi doar ca să caşte gura. Mi s-a părut de necrezut cât de puţin se sinchiseau unii

în vreme ce alţii s-au apucat să-l răstignească, apoi au legat crucea cu funii, au tras-o spre groapa săpată din vreme şi au înălţat-o.

Când a fost răstignit am stat ceva mai departe. Fiecare piron era mai lung decât palma mea. A trebuit să-l ţină cinci sau şase oameni şi să-i întindă braţul pe cruce; când s-au apucat să bată primul piron, între încheietură şi palmă, a urlat de durere şi s-a împotrivit în timp ce sângele ţâşnea şi ei dădeau iar şi iar cu ciocanul în pironul lung şi ascuţit, căutând să-l înfigă în lemn, apăsându-i palma şi braţul pe cruce pe când el se zbătea şi răcnea. După ce au izbutit cu primul piron, s-a luptat cât a putut ca să nu-i întindă şi celălalt braţ. Unul din ei l-a apucat de umăr şi de deasupra cotului, însă el îşi lipise braţul de piept, aşa că au fost nevoiţi să cheme ajutoare. Abia apoi l-au putut ţine ca să-i înfigă şi cel de-al doilea piron, aşa că amândouă braţele îi erau acum întinse pe cruce.

Am vrut să-i văd faţa atunci când urla de durere, dar era atât de schimonosită de suferinţă şi mânjită de sânge, că n-am recunoscut-o. În schimb i-am recunoscut glasul, care nu putea fi decât al lui. Am stat pe loc şi am privit în jur. Se petreceau şi alte lucruri în acelaşi timp: unii potcoveau cai, alţii jucau jocuri de noroc, îşi aruncau ocări sau vorbe hazlii, aprindeau focuri ca să gătească şi fumul se înălţa şi se împrăştia deasupra dealului. E greu de înţeles azi cum de am stat acolo şi am privit, în loc să alerg la el sau să-l strig, dar aşa a fost. Am privit îngrozită, însă nu m-am clintit şi n-am scos un sunet. Înverşunarea lor era atât de mare, că nu se putea face nimic. Erau atât de pregătiţi şi se mişcau aşa de repede, că nimic nu era cu putinţă. Cu toate astea e de neînţeles cum de am stat deoparte şi am privit, cum de m-am hotărât să nu-mi pun viaţa în primejdie. Am stat şi am privit fiindcă n-am avut de ales. N-am ţipat şi nici n-am alergat să-l salvez pentru că ar fi fost în van. Aş fi fost azvârlită cât colo, ca dusă de o pală de vânt. Însă ceea ce iarăşi n-am înţeles, ce nu înţeleg nici după atâţia ani, este faptul că am avut puterea să mă stăpânesc, să cântăresc lucrurile, să mă uit şi să nu fac nimic, să fiu încredinţată că aşa e bine. Ne-am ţinut unul de altul şi am stat

deoparte. Asta am făcut. Ne-am ţinut unul de altul şi am stat deoparte în timp ce el urla vorbe pe care nu le desluşeam. Şi poate că ar fi trebuit să mă duc la el atunci, orice mi s-ar fi întâmplat, măcar n-aş mai fi fost nevoită să mă gândesc iar şi iar la cele petrecute, să mă întreb cum de m-a lăsat inima să nu alerg la ei, să-i dau la o parte şi să strig, cum de am putut să privesc, să rămân tăcută şi nemişcată. Dar asta am făcut.

Când am putut, l-am întrebat pe păzitorul nostru cât va dura până să moară şi mi-a răspuns că, dacă ne gândeam la piroane, la cât sânge pierduse şi la arşiţa soarelui, moartea va veni repede, însă ar putea să treacă o zi întreagă până atunci, afară dacă îi zdrobeau picioarele şi atunci sfârşitul avea să vină şi mai repede. Mi-a spus că peste soldaţi era unul mai mare şi omul acela ştia să facă timpul să treacă mai iute sau, dimpotrivă, să-i încetinească mersul, se pricepea la ceea ce făcea aşa cum alţii se pricep la recolte şi anotimpuri, la vremea potrivită pentru culesul fructelor sau la cât îi trebuie unui copil ca să vină pe lume. Puteau face aşa încât să nu mai curgă sânge, mi s-a spus, puteau chiar răsuci crucea cu spatele spre soare ori puteau folosi suliţe ca să-i străpungă trupul, ceea ce ar fi însemnat că avea să moară în câteva ceasuri, înainte de căderea nopţii. Ar fi însemnat că avea să moară înainte de Sabat, dar pentru asta, mi s-a spus, era nevoie de încuviinţarea romanilor, a lui Pilat însuşi. Iar dacă nu-l găseau pe Pilat, atunci cu siguranţă în mulţime erau oameni care îi puteau ţine locul, dându-şi încuviinţarea. Îmi stătea pe limbă să întreb dacă mai aveam timp să-l scăpăm de acolo, dacă mai putea fi slobozit încă în viaţă, cu toate că, în sinea mea, ştiam că e prea târziu. Văzusem piroanele înainte să-i pătrundă între încheieturi şi palme.

Atunci am băgat de seamă că mai înălţaseră şi alte cruci, de care condamnaţii erau legaţi cu funii, dar sau lemnul era prea greu, sau crucile fuseseră prost îmbinate, că, ori de câte ori le ridicau în picioare, alunecau şi cădeau la pământ.

Urmăream cu privirea orice – un nor care aluneca pe cer, o piatră, un bărbat aşezat în faţa mea –, orice, numai să îmi iau gândul de la gemetele venind din apropiere. Mă întrebam dacă m-aş putea preface că nu se petrece nimic, că totul se întâmplase altcuiva, în altă vreme ori că se va întâmpla într-un viitor în care nu voi fi nevoită să trăiesc. Fiindcă priveam cu atâta atenţie, am băgat de seamă că pe o margine stătea un grup de bărbaţi călare, unii romani, alţii bătrâni de la templu, şi, din felul cum se uitau la ce se petrecea şi se învârteau unii în jurul altora, am înţeles că ei ţineau lucrurile în mână, că multe din cele ce se petreceau acolo erau întâmplătoare, lucruri obişnuite pentru ziua dinaintea Sabatului, însă bărbaţii aceia păreau aspri, posaci, hotărâţi, bine hrăniţi, neabătuţi de la ceea ce aveau de gând. Deodată am văzut că printre ei se afla vărul meu Marcus şi că el mă zărise la rândul lui. Înainte să apuce tovarăşii mei să mă oprească, am alergat la el, cu toate că-mi dădeam seama cât de nesăbuită trebuie că păream, cât de neajutorată, jalnică şi bătătoare la ochi. Cred că mi-am întins braţele spre el, cred că faţa mi-era scăldată în lacrimi şi bâiguiam cuvinte fără înţeles. Îmi amintesc cum nepăsarea sau plictiseala unora dintre bărbaţii aceia s-a oglindit pe faţa lui Marcus, apoi cum s-a preschimbat în răutate crâncenă când mi-a zis să plec de lângă ei. Nu i-am spus pe nume. N-am zis că e vărul meu. Am văzut teama întipărită pe faţa lui, însă teama s-a şters repede şi locul i-a fost luat de hotărâre, hotărârea de a mă îndepărta din preajma acelor bărbaţi de care nimeni nu îndrăznea să se apropie. A făcut cuiva semn cu capul şi bărbatul acela a fost cel care, mai târziu, a dat cu zarul lângă trupurile atârnate pe cruci, cel care a ajuns să mă urmărească fără încetare, care părea să ştie cine sunt şi care, cred, fusese pus să mă ţină, să mă prindă de îndată ce moartea lua ce-i al ei şi mulţimea se risipea. După o vreme mi-am dat seama că ei erau cu toţii încredinţaţi că vom aştepta până la sfârşit ca să luăm trupul şi să-l îngropăm. Măcar atât învăţaseră romanii despre noi: că nu lăsam un leş în soare sau în ploaie. Întotdeauna aşteptam, oricât de mare ar fi fost primejdia.

*

Păzitorul meu, care vine acum la mine acasă, şi celălalt bărbat, care îmi este încă mai nesuferit, aşteaptă de la mine o înfăţişare în cuvinte simple a acelor ceasuri; vor să ştie ce am auzit şi vor să audă despre durerea mea doar dacă o numesc „durere“ sau „amărăciune“. Măcar că unul dintre ei a fost martor la ceea ce am fost şi eu, nu vrea să-i vorbesc de ceva tulbure ori nelămurit, nu vrea să-i pomenesc de amintiri nepotrivite, precum cerul care s-a întunecat şi s-a luminat la loc, sau despre alte voci care strigau atât de tare, că acopereau gemetele, ţipetele şi plânsetele sau tăcerea celui răstignit. Nici despre fumul focurilor, din ce în ce mai înţepător, de la care ne usturau ochii, căci parcă nu adia nici o boare de vânt. Nu vor să ştie că una din celelalte cruci se tot răsturna şi trebuia ridicată din nou, nici despre bărbatul de acolo care dădea iepuri unei păsări sălbatice, furioase că era închisă într-o colivie prea mică pentru aripile ei.

În ceasurile acelea s-au întâmplat tot atâtea lucruri câte clipe s-au scurs. La început credeam că aş putea face ceva, însă apoi am înţeles că nu puteam schimba nimic. La început mi-a trecut prin minte, cu un fel de nepăsare, că, de vreme ce nu mi se întâmpla mie, fiindcă nu eu eram condamnată la moarte prin răstignire, atunci poate că nu era adevărat. M-am gândit la el ca la copilaşul meu, carne din carnea mea, inimă crescută din inima mea. Şi m-am gândit să mă reped spre ceilalţi ca să fiu prinsă ori să pun întrebări. Sau să nu-i scap din ochi pe bărbaţii aceia, doar-doar vedeam pe vreunul făcând semn ca să se termine mai repede. Aşa am ajuns să înţeleg că pricina pentru care Marcus mă momise să vin în oraş şi mă trimisese într-un loc anume a fost ca să pot fi prinsă când totul se sfârşea, dacă nu chiar cu o zi înainte.

Şi apoi, în ultimul ceas, când mulţimea se rărea şi câţiva din bărbaţii aceia începuseră să coboare dealul, n-a mai fost vreme de întrebat, de înţeles sau de cugetat. N-a mai fost vreme de privit în jur sau de căutat altceva spre care să-ţi îndrepţi gândul. În acel din urmă ceas chinul celui spânzurat în

soare cu piroane înfipte în mâini şi picioare parcă s-a înteţit, mărturie fiind vaiete cumplite şi apoi gâfâieli abia auzite. Noi toţi aşteptam, ştiam cu toţii că sfârşitul se apropie şi ne aţintiserăm ochii asupra chipului, asupra trupului său, neştiind dacă el simţea că am fost acolo, cu el, până aproape de sfârşit, când a părut că deschide ochii şi a încercat să vorbească, însă nici unul dintre noi nu a înţeles cuvintele fiindcă s-a străduit atât să le rostească, încât nu le-am auzit. A fost felul lui de a ne spune că e în viaţă şi, oricât ar părea de necrezut, în ciuda chinurilor, în ciuda acelui mare spectacol public al înfrângerii lui şi a faptului că dorisem cu disperare să se sfârşească mai repede, acum nu doream să se termine.

Pe măsură ce sfârşitul se apropia, păzitorul nostru, ucenicul lui, cel care vine aici, care îmi plăteşte datoriile şi îmi pune treburile în ordine, mi-a spus că va trebui să plecăm de îndată ce va muri, că alţii se vor îngriji să-i spele trupul şi să-l pună în mormânt, că pe partea cealaltă a dealului e o cărare şi, dacă suntem pregătiţi să plecăm pe rând, el ar putea să ne facă scăpaţi, dar că, şi dacă scăpăm, a zis, cineva va fi pe urmele noastre ori va veni să ne caute, aşa că vom fi nevoiţi să călătorim noaptea, pe jos, la lumina lunii şi a stelelor, iar ziua să ne ascundem pe unde putem. L-am privit în timp ce ne vorbea şi am văzut ceva ce văd şi acum în el – nu durere, nici întristare sau îngrijorare, ci un fel de răceală, ca şi cum viaţa e o treabă care trebuie rânduită, ca şi cum vremea care ne e dată pe pământ trebuie să fie bine tocmită, chivernisită şi aşezată pe făgaş cu mare grijă.

— N-a murit încă, i-am spus. N-a murit încă. Rămân cu el până când moare.

Am aruncat o privire spre bărbaţii care stăteau mai la o parte. Am văzut că Marcus nu mai era printre ei şi că cel care mă urmărise dispăruse şi el. Nedumerită, am întors capul să văd dacă plecaseră ori se alăturaseră altui pâlc de oameni şi atunci i-am văzut pe amândoi. Erau împreună cu bărbatul care fusese la nunta din Cana, sugrumătorul, şi din mulţime ne arătau pe mine, pe Maria şi pe păzitorul nostru. Sugrumătorul privea şi dădea măsurat

din cap în timp ce ne deosebea. După aceea, în anii care s-au scurs, mi-am spus că hotărârea pe care am luat-o atunci a fost de dragul Mariei, că mi-am dat seama că eu o adusesem acolo şi că din cauza mea avea să fie sugrumată. Mi-am amintit ce-mi povestise Marcus, anume că bărbatul putea ucide fără să facă vreun zgomot ori să lase vreo urmă. Cu toate astea, nu gândul că Maria avea să fie omorâtă pe tăcute, nu gândul la cum s-ar zbate şi s-ar împotrivi, în timp ce el îi înfigea degetele mari în gât ca să i-l frângă, m-au făcut să alerg la păzitorul nostru şi să-i spun că trebuie să plecăm neîntârziat, să plecăm întocmai cum spusese el, unul câte unul, şi apoi să ne mişcăm repede, să călătorim noaptea, îndreptându-ne spre un loc unde să fim în siguranţă. Nu, m-am gândit la mine, la cum să mă feresc, să mă pun la adăpost. Mi s-a făcut frică dintr-odată, şi acum, simţind că primejdia s-a apropiat de mine, sunt şi mai înspăimântată decât am fost în ceasurile petrecute acolo.

E prima oară când recunosc, prima oară când mă încumet s-o spun. Ani de-a rândul m-am mângâiat cu ideea că am stat îndelung acolo şi că am suferit cumplit. Trebuie totuşi să spun odată, trebuie să dau drumul cuvintelor pe care le-am ţinut ascunse, să spun că, în ciuda deznădejdii, a ţipetelor, a faptului că inima şi carnea lui crescuseră din inima şi carnea mea, în ciuda durerii pe care am simţit-o, o durere care-mi apasă sufletul de atunci şi pe care o voi lua cu mine în mormânt, chinul a fost al lui, şi nu al meu. Iar când am înţeles că s-ar putea să fiu luată cu forţa şi sugrumată, prima mea pornire a fost să fug, şi tot asta a fost şi ultima. În ceasurile acelea eram neputincioasă, cu toate astea, în timp ce durerea mi se adâncea, îmi frângeam mâinile, mă sprijineam de ceilalţi şi priveam, cuprinsă de groază, ştiam întocmai ce voi face. Aşa cum zisese păzitorul nostru, aveam să-i las pe alţii să-i spele trupul, să-l ia şi să-l îngroape atunci când moartea îl găsea. Aveam să-l las să moară singur dacă eram nevoită. Şi chiar aşa am făcut. De îndată ce i-am făcut semn că mă învoiesc, Maria a plecat prima, pe furiş, iar noi am urmărit-o cu coada ochiului. Nu mi-am mai întors privirea spre trupul de pe

cruce. Poate că văzusem îndeajuns. Poate că nu greşeam salvându-mă cât mai era vreme. Acum însă nu-mi mai pare aşa şi niciodată nu mi-a părut, de fapt. Acum însă o s-o spun, fiindcă cineva trebuie s-o facă: am vrut să scap cu viaţă. Nu am plecat din altă pricină. M-am uitat cum pleacă păzitorul nostru pe furiş, prefăcându-mă că nu bag de seamă. M-am apropiat de cruce ca şi cum voiam să mă aşez sub ea şi să-mi frâng mâinile aşteptând ca el să-şi dea ultima suflare. Apoi am plecat şi eu tiptil prin spate. M-am prefăcut a căuta ceva sau pe cineva, ori un loc unde să mă uşurez fără a fi lesne văzută. Şi apoi am luat-o în urma păzitorului şi a Mariei şi am coborât pe partea cealaltă a dealului, mergând încet, îndepărtându-mă încet.

Am visat că am fost acolo. Am visat că am ţinut în braţe trupul zdrobit al fiului meu când era acoperit de sânge şi, din nou, când era spălat, am visat că l-am căpătat îndărăt o vreme, că l-am atins şi că mi-am pus mâinile pe chipul care acum, că suferinţa luase sfârşit, devenise frumos şi grav. I-am atins picioarele şi palmele, acolo unde fuseseră înfipte piroanele. I-am scos spinii din pielea capului şi i-am spălat părul de sânge. M-au lăsat singură cu el, cu Maria, cu păzitorul, dar şi cu ceilalţi care veniseră să fie cu el până la sfârşit, care îşi primejduiseră viaţa ca să-şi mărturisească credinţa în el. Am fost lăsaţi cu el acolo. Acum, că fapta aceea de o cruzime înspăimântătoare fusese dusă până la capăt şi un bărbat fusese lăsat să moară răstignit în vârful dealului, cu cerul în spate, pentru ca lumea să afle, să vadă şi să ţină minte, cei care-l dăduseră morţii nu mai aveau de ce rămâne. S-au dus cine ştie pe unde, să bea şi să mănânce ori să aştepte să fie plătiţi. Aşa se face că dealul care nu cu mult timp înainte viermuia de lume, învăluit în fum, răsunând de strigăte, un loc al cruzimii şi al neîndurării, a devenit un loc al jelaniei netulburate. L-am luat pe braţe şi l-am atins; era greu şi totodată uşor ca un fulg, tot sângele i se scursese din trup, care era acum de o albeaţă desăvârşită, ca marmura sau fildeşul. Trupul era tot mai ţeapăn, mai lipsit de viaţă, dar o altă parte din el, pe care ne-o dăduse în ultimele ceasuri, care

izvorâse din suferinţa lui, plutea în văzduh deasupra noastră ca o mângâiere blândă.

Asta am visat. Şi-au fost răstimpuri când am lăsat visul să pătrundă în viaţa mea, ca să trăiască alături de mine, când m-am aşezat în scaunul acela şi am simţit că-l ţin în braţe, că-n trupul lui nu mai e nici o fărâmă de durere, că eu însămi nu mai purtam în mine nici o fărâmă din durerea pe care o simţisem şi care era parte din durerea lui, durerea pe care o împărtăşeam amândoi. Nu e nicicum greu să-ţi închipui toate aceste lucruri. De neînchipuit este ceea ce s-a întâmplat cu adevărat şi ceea ce trebuie să înfrunt în lunile acestea, înainte să mă duc în mormânt, altminteri toate câte s-au petrecut vor deveni o poveste frumoasă, care cu vremea va ajunge otrăvitoare, la fel ca bobiţele lucioase care atârnă pe crengile copacilor. Nu ştiu ce însemnătate are dacă-mi spun noaptea adevărul mie însemi ori dacă adevărul e rostit măcar o dată în faţa lumii. Fiindcă lumea e un loc al tăcerii, cerul nopţii rămâne un loc nemărginit al tăcerii după ce păsările au plecat. Orice cuvinte ai rosti, cerul nopţii rămâne acelaşi. Cuvintele nu-l pot lumina şi nici face mai puţin străin. Şi ziua are şi ea adânca-i nepăsare faţă de ce se spune.

Spun adevărul nu fiindcă ar putea schimba noaptea în zi ori face zilele nesfârşit de frumoase şi tihnite pentru noi, cei bătrâni. Vorbesc doar pentru că pot, pentru că s-au întâmplat destule şi pentru că s-ar putea să nu mai am prilejul. Poate că nu va trece multă vreme şi voi începe din nou să visez că în ziua aceea am aşteptat pe deal şi că l-am ţinut gol în braţe, poate că nu va trece multă vreme şi visul acela, atât de aproape de mine acum şi-atât de adevărat, va umple văzduhul, îşi va croi drum înapoi în timp şi va deveni ceea ce s-a întâmplat, ori ce trebuie că s-a întâmplat, ce s-a întâmplat, ce ştiu că s-a întâmplat, ce am văzut că s-a întâmplat.

Ce s-a întâmplat spun acum. M-au ţinut de dreapta şi de stânga în timp ce alergau şi atunci am înţeles că păzitorul nostru n-avea nimic pregătit. Ştia încotro să se îndrepte tot atât de puţin cât ştiam şi noi. În oraş nu ne puteam întoarce. Avea ceva bani, însă n-aveam mâncare. Mi-a trecut prin minte că ne

îndemna să grăbim pasul ca să-şi scape pielea, că marele plan ticluit ca să mă apere s-a ivit ceva mai încolo, însă în ceasurile acelea nu era planul de căpătâi. Cei care vin să mă vadă acum au o ţintă în ceea ce fac: se străduiesc să dovedească legături, să ţească o rânduială a lucrurilor şi să le dea un înţeles, şi pentru asta îmi cer ajutorul, iar eu am să-i ajut, aşa cum i-am mai ajutat, însă nu acum. Acum ştiu cât de învălmăşite şi tulburi au fost toate, iar de unele întâmplări din călătoria aceea nici în ziua de azi nu vreau să-mi aduc aminte. Ştiu că nu ne-am purtat cum se cade în zilele acelea pentru că eram deznădăjduiţi. Am luat haine fiindcă aveam nevoie de haine şi eu însămi am luat încălţări fiindcă aveam nevoie de ele. Nu cred să fi ucis pe careva, dar s-au petrecut şi lucruri pe care nu le-am văzut. Ne mişcam cât de iute puteam, uneori răbdam de foame, uneori eram încredinţaţi că e cineva pe urmele noastre sau că eram prea bătători la ochi. Spuneam oricui era nevoie că ei erau fiica mea şi bărbatul ei şi că mergeam pe jos, fără calabalâc şi măgari, din pricină că fiul meu plecase înainte cu o caravană şi luase totul cu el. Erau minciuni fără însemnătate, poate la fel ca alte lucruri pe care le-am făcut în timpul călătoriei fiindcă a fost nevoie, dar sigură nu pot fi.

Ce e greu de înţeles e că visele noastre au însemnătate. La fel cum, după cele petrecute pe deal, călătoream mai mult noaptea decât ziua, cel puţin în primele zile, aşa şi ceea ce s-a întâmplat pe când dormeam stăruie cu mai multă îndârjire în mintea mea acum decât atunci. Oricât ar fi de greu de crezut, acum nu mai are însemnătate că am băgat spaima într-o familie întreagă, neajutorată şi nevinovată, care locuia într-un sat, că am luat de la ei mâncare, haine, încălţări şi trei măgari cărora le-am dat drumul după câteva ceasuri, că păzitorul nostru l-a legat pe bărbat, pe nevasta lui şi pe cei trei copii, după ce i-a ameninţat, ca nu cumva să se ia după noi. Am văzut cu ochii noştri ce s-a întâmplat. Eu însămi am purtat acele haine şi încălţări şi, de mers, am mers mai iute pe măgari. Toate astea s-au întâmplat cu adevărat.

Dar tot atât de adevărat a fost visul pe care l-am avut; Maria şi cu mine am împărtăşit acelaşi vis. Până atunci n-am ştiut că se poate să împărtăşeşti

un vis. În anii cât am fost măritată fiecare avea visele lui, chiar dacă eram întinşi unul lângă altul şi adesea ne atingeam în timpul nopţii. Suntem singuri cu visele noastre, tot aşa cum suntem singuri cu durerea. În acele zile de disperare, când sufeream de foame, abia de ne trăgeam sufletul de osteneală şi eram copleşite de spaimă, când Maria şi cu mine am înţeles că păzitorul nostru nu avea nici un gând anume, ci ne ducea spre apă ori spre mare, după cum ne era norocul, pe măsură ce zilele treceau şi, dacă nu găseam o corabie sau un adăpost, nădejdea noastră de a scăpa fără să fim prinşi era tot mai firavă, Maria şi cu mine am rămas alături. Ne sprijineam una de cealaltă când mergeam; adormeam ţinându-ne în braţe ca să ne încălzim şi să ne apărăm. Şi amândouă ştiam că, de vom fi prinse, vom fi ucise, omorâte cu pietre sau strânse de gât şi lăsate locului să putrezim. Abia dacă-i spuneam vreo vorbă păzitorului nostru şi cu greu izbuteam să ne ascundem dispreţul faţă de el, atât de frică ne era să fim prinse după toate câte se petrecuseră, atât de mânioase eram din pricină că fuseserăm ademenite în pustietăţi de un nătărău a cărui îngâmfare se topea văzând cu ochii din cauza foamei şi a oboselii crunte.

Am visat amândouă că fiul meu a înviat. Am visat amândouă că dormeam şi că lângă noi era o fântână din lemn şi piatră, o fântână foarte folosită, căci cobora adânc în pământ şi dădea apă mai dulce, mai rece şi mai limpede decât alte fântâni. Eram singure acolo. Era dimineaţă, însă nimeni nu venise încă să ia apă fiindcă soarele de-abia răsărise. Dormeam amândouă sprijinite de piatră. În faţa noastră nu era nici o cărare, lucru neobişnuit, iar în depărtare se vedeau câţiva măslini, dar nici unul nu creştea mai aproape, şi nu se auzea nici un zgomot, nici cântec de pasăre, nici behăit de capre, nimic. Era în zori şi amândouă dormeam îmbrăcate în straiele de drum. Nici urmă de păzitorul nostru. Teama şi frământarea zilelor dinainte ne părăsiseră. Şi deodată amândouă am fost trezite de gâlgâitul apei urcând din adâncul pământului, ca şi cum cineva nevăzut ar fi venit să ia apă, iar ea se ridica prin propria putere şi se revărsa peste ghizduri. Ştiu sigur că apa s-a revărsat

şi că mă trezisem de-a binelea, căci mi-a udat veşmintele. Cu toate astea nu m-am ridicat, ci am băgat mâna în apă să văd dacă era aievea – şi era. În schimb, Maria s-a ridicat să se ferească de apă şi a văzut ceva care i-a tăiat răsuflarea. M-am uitat la ea, însă n-am băgat de seamă prima oară ce văzuse, atât de uimită eram de apa care părea acum să ţâşnească din fântână, răbufnind afară, prelingându-se spre copaci şi formând încet-încet un pârâu.

Şi-apoi m-am răsucit şi l-am văzut. Se întorsese la noi, ridicându-se odată cu apa, împins afară din pământ de puterea ei. Era gol şi locurile unde fusese rănit, mâinile, labele picioarelor, gleznele ale căror oase i le zdrobiseră, fruntea unde avusese spinii înfipţi, erau răni deschise, nevindecate, cu piele învineţită împrejur. Restul trupului era alb. Maria l-a prins în braţe când apa l-a scos din fântână şi l-a întins pe genunchii mei. Amândouă l-am atins. Ne-a uimit albeaţa lui, o albeaţă greu de pus în cuvinte. Şi ne-am minunat amândouă cu glas tare de neprihănirea ei, de frumuseţea ei senină, luminată.

În vis, înainte să ne trezim, s-a întâmplat ca el să deschidă ochii, să-şi mişte degetele şi apoi braţele, să scoată un geamăt slab, dar şi mişcarea, şi geamătul abia le simţeam. Parcă nu mai avea nici o durere şi nici nu-şi amintea prin ce trecuse. Semnele erau însă acolo, pe trupul lui. Nu i-am vorbit, doar l-am ţinut în braţe, iar el părea să fie viu.

Şi după aceea n-a mai mişcat, ori poate că murise, ori m-am trezit eu, ori ne-am trezit amândouă. Şi asta a fost tot. Fiindcă nu ne-am putut stăpâni vorbele, călăuza noastră a auzit fiecare cuvânt. Ceva s-a schimbat în el, a început să zâmbească şi a spus că ştiuse dintotdeauna că aşa se va întâmpla, că o parte din prezicere se împlinise. Ne-a pus să-i povestim de-a fir a păr şi, după ce i-am povestit de nenumărate ori, până când s-ar fi zis că a ţinut minte tot, fără greşeală, ne-a spus că nu mai avem a ne teme, că se va mai întâmpla ceva şi, drept urmare, vom şti încotro trebuie să ne îndreptăm. Ne-am simţit inima uşoară în clipele acelea, poate din pricină că suferiserăm atâta de foame şi de frică. Orice fusese, ne lăsase în pace.

Ştiam, aşa cum ştia şi Maria, că mergem la întâmplare şi în câteva rânduri chiar m-am gândit că am fi mai în siguranţă dacă Maria s-ar despărţi de noi şi ar lua-o spre casa ei. Mai târziu, când ni s-a găsit un adăpost, am putut vorbi despre asta mai pe îndelete. Ştiam amândouă că eu nu mă voi mai putea întoarce niciodată acasă, că nu mai puteam să mă arăt în vreunul din locurile unde aş fi fost recunoscută. Ea însă putea şi ştiam că-şi dorea asta. Şi apoi zilele liniştite s-au dus. Pricina a fost nevoia de hrană şi de odihnă, dar şi schimbarea petrecută cu călăuza noastră, care căpătase un soi de putere asupra celorlalţi. Astfel, unul sau doi oameni, despre care n-aveam habar cine sunt, iar apoi şi alţii, care ştiau că el fusese unul dintre ucenici, s-au arătat dornici să-l ajute. A trimis vorbă prin ei, cerând ajutor, după care ne-a dat vestea că în scurtă vreme vom fi la adăpost, că va veni o corabie să ne ia şi să ne ducă la Efes, unde ne aştepta o casă anume pregătită, o casă unde aveam să fim întotdeauna ocrotite. Nu-şi dădea seama că toate dovezile şi făgăduielile lui nu puteau alina amărăciunea pe care o simţeam acum, scârba şi ruşinea faţă de ce făcuserăm. Îi lăsaserăm pe alţii să-mi îngroape fiul, sau poate că nici nu fusese pus în mormânt. Fugiserăm într-un loc unde ceea ce ni se întâmpla în vise era mai neîndoielnic şi mai adevărat decât vieţile noastre atunci când eram cu mintea trează şi ochii în patru. Timp de câteva zile am crezut amândouă că aşa e bine şi poate că amândouă am nădăjduit că viitorul va fi şi el îmbrăcat în vise; apoi totul s-a năruit şi am înţeles că Maria va dori să plece, că nu mai voia să fie alături de mine. Am ghicit ce se va întâmpla şi aşa a şi fost: într-o dimineaţă, când m-am trezit, nu mai era în patul de lângă mine. Călăuza noastră îi dăduse o mână de ajutor să plece, odată ce asta fusese dorinţa ei. Trăiam vremuri când nu era nevoie să-ţi iei rămas-bun şi când nici nu mai avea însemnătate dacă îţi luai sau nu. Nu m-a supărat felul în care a plecat, doar că acum rămăsesem singură cu el şi eram nevoită să găsesc o cale de a-l ţine în frâu. Mai aveam nevoie şi să deosebesc limpede unele lucruri. De acum încolo voiam ca visele să aibă locul lor, să le las în stăpânirea nopţii. Şi doream ca cele întâmplate, ceea ce

văzusem şi făcusem să aparţină zilei. Nădăjduiam ca până în ceasul din urmă să ştiu să deosebesc fără greş una de alta. Trag nădejde că am izbutit.

*

Acum e zi şi ceea ce intră în cameră se numeşte lumină. Când ne-am urcat pe corabia care m-a adus aici trecând prin furtuni şi străbătând mări liniştite, tânjeam fără vreo noimă după o nenorocire; din clipa în care am pus piciorul pe vas, îmi doream cu disperare, ca şi cum altminteri nu mi-aş fi găsit liniştea, ca acela care ne era călăuză ori măcar unul dintre cei care ne ajutau să cadă în apă, să urle după ajutor, să se dea la fund şi să iasă din nou şi să fie găsit după o vreme mort, dus de apă cine ştie unde. Voiam să se petreacă iar, în orice chip. Nu mă gândeam la lucrul în sine, ci la o imagine sau ceva care să-mi trezească amintiri. De câte ori vedeam un om, vedeam o moarte cumplită şi mă simţeam pregătită s-o privesc până la capăt, aşa cum un animal trăit în sălbăticie ştie la ce să se aştepte ori ce să facă atunci când o mână binevoitoare îi aduce mâncare, dacă socotim că animalul este îmblânzit. Pe mine mă sălbăticiseră şi mă încrâncenaseră lucrurile la care fusesem martoră şi nimic nu m-a mai putut schimba după aceea. Am fost zdruncinată de cele văzute la lumina zilei şi nici un întuneric nu-mi va aduce uşurare, nici nu-mi va domoli suferinţa.

Nu plec prea des din casă. Am grijă şi sunt cu ochii în patru; acum, când zilele sunt mai scurte şi nopţile reci, uitându-mă pe fereastră am început să bag de seamă ceva care mă uimeşte şi mă ţintuieşte locului. Lumina are o bogăţie a ei, ca şi cum împuţinându-se, ştiind că are mai puţin timp în care să-şi reverse aurul deasupra locului unde ne aflăm, scoate la iveală ceva mai viu, ceva plin de o limpezime izbitoare. Iar când începe să pălească, zici că lasă umbre întinse peste tot. Şi în ceasul acela, ceasul luminii nehotărâte, nu mi-e teamă să mă strecor afară şi să respir aerul înceţoşat de când culorile

se şterg şi cerul parcă le cheamă să vină acasă, până când, încet-încet, nu se mai vede nimic împrejur. Mă simt bine, aproape nevăzută în timp ce mă îndrept spre templu, unde stau câteva minute lângă unul din pilaştri, privind umbrele cum se lungesc şi lumea toată cum se pregăteşte pentru noapte.

Mă mişc asemenea unei pisici: stau, fac câţiva paşi înainte, mă opresc din nou. Deşi nu cred să fiu văzută sau luată în seamă tot atât de lesne ca în timpul zilei sau dimineaţa, mă feresc mereu, asemenea pisicilor slăbănoage, sălbăticite, gata s-o ia la fugă cât pot de iute de cum li se pare că e vreo primejdie.

Într-una din zile mi-am dat seama că stătusem prea mult la templu şi că se însera când am ieşit. Mi-am dat seama că va trebui să mă grăbesc să ajung acasă înainte să se întunece, pentru că noaptea era beznă adâncă şi secera subţire a lunii lumina prea slab ca să pot găsi drumul. Prin urmare, nu mai puteam merge pe cărarea şerpuită pe unde veneam întotdeauna, ci am luat-o de-a dreptul, urcând cât am putut de repede malul abrupt, chiar dacă nu foarte înalt, pe unde aş fi ajuns mai curând acasă.

Şi atunci, în lumina slabă a locului unde venisem să-mi petrec zilele, câte îmi mai rămăseseră, am dat de nişte pietre pe care nu le mai văzusem înainte. Din pământ ieşeau lespezi subţiri, ca nişte dinţi, parcă răsărite acolo. Nu m-am sfiit să mă sprijin de una dintre ele, căci şoldul mă durea din pricină că mersesem prea repede. Atunci am auzit ceva în iarbă sau în tufişuri, un zgomot făcut de un animal; m-am întors şi ceea ce am văzut m-a înspăimântat aşa de tare, că aproape am rupt-o la fugă. În piatră erau cioplite două figuri, aproape la fel de înalte ca mine, iar ultimele raze ale soarelui cădeau pieziş pe piatra albă, împrumutându-i din strălucirea lor. Una înfăţişa un bărbat tânăr, aproape gol, pe faţa căruia se citeau seninătate şi nevinovăţie. Simţeam că ar fi putut coborî fără nici o greutate din locul unde fusese cioplit şi ar fi venit către mine, căci lumina părea să fi crescut. Cu toate că la început mă speriasem, acum nu-mi mai era teamă de el. Alături îi stătea un bărbat mai în vârstă, cu barbă. Îşi acoperea chipul cu mâna şi se vedea

limpede că plânge, că şi el suferise o grea pierdere. Era copleşit de mâhnire; se întâmplase ceva de care tânărul nu părea să aibă ştire. Aşa or fi morţii, neştiutori, nu duc dorul lumii şi nu cunosc ce se întâmplă acolo. Cum stăteam şi îi priveam pe cei doi, tânărul despre care credeam că e mort şi tatăl lui, viu, pradă durerii pe care o simţim cei dintre noi rămaşi în lumea asta, am zărit, ghemuit la picioarele tânărului, un copil care plângea şi care era chinuit de o durere mai răscolitoare decât a bătrânului. Pe măsură ce soarele scăpăta am zărit, la lumina ultimelor raze, că pe toate pietrele din jurul meu erau cioplite închipuiri de oameni, chiar animale şi câteva cuvinte. Privite din depărtare, ai fi zis că fuseseră puse la întâmplare, lăsate unde se nimerise, dar acum era limpede că fiecare fusese aşezată cu un gând anume, că ciopliturile aveau un înţeles şi, în vreme ce mă îndepărtam cât puteam mai iute de locul acela, mi-am dat seama că înţelesul lor era moartea.

*

Uneori, în zilele acestea dinainte ca moartea să îmi rostească numele în şoaptă, să mă cheme spre întuneric, să mă îmbie la odihnă, sunt încredinţată că aştept mai mult de la lume. Nu mult, însă mai mult. Nu e peste poate. Dacă apa poate fi preschimbată în vin şi morţii pot fi readuşi la viaţă, atunci vreau şi eu ca timpul să fie dat înapoi. Vreau să trăiesc iarăşi înainte ca fiul meu să moară, sau înainte să fi plecat de acasă, când era copil şi tatăl lui trăia şi viaţa se scurgea tihnită. Vreau o zi de Sabat, o zi din acelea binecuvântate când nu bătea vântul, când aveam rugăciunile pe buze, când împreună cu celelalte femei rosteam cuvinte prin care îl rugam pe Dumnezeu să facă dreptate celor slabi şi orfanilor, să-i apere pe cei umili şi lipsiţi, să-i scape pe cei aflaţi în nevoie, să-i izbăvească de cel rău. Când îi spuneam aceste vorbe lui Dumnezeu mă îmbărbăta gândul că soţul şi fiul îmi erau aproape şi că în scurtă vreme, după ce aveam să plec singură acasă şi să stau pe

întuneric, cu palmele împreunate, aveam să le aud paşii şi să văd zâmbetul sfios al băiatului meu când intra pe uşa deschisă de tatăl lui, iar apoi aveam să rămânem tăcuţi, aşteptând ca soarele să apună înainte să glăsuim din nou, să mâncăm împreună şi să ne pregătim cu inimile uşoare pentru noaptea liniştită de după ziua când ne reînnoiserăm, când iubirea noastră unul pentru altul, pentru Dumnezeu şi pentru lume se adâncise şi crescuse.

Nimic din acestea nu mai este acum. Băiatul a ajuns bărbat, a plecat de acasă şi a devenit un muribund atârnat pe o cruce. Aş vrea să-mi pot închipui că ceea ce i s-a întâmplat lui nu se va repeta, că cineva se va uita la noi şi va hotărî: nu acum, nu lor. Şi că am fi lăsaţi să îmbătrânim în pace.

*

Ştiu că păzitorii mei, paznicii mei se vor întoarce. Oricum, au pus pe cineva să stea cu ochii pe mine. Peste câteva zile vor afla că m-am trezit în zori, ca acum, şi că am stat în camera asta. Cineva va fi zărit pe fereastră o umbră, ceva, ori va fi auzit un zgomot. Nu sunt singură aici. Poate că o plătesc pe Farina să nu mă piardă din vedere ori poate că o ameninţă în vreun chip dacă nu se supune. Ori se poate la fel de bine să fie unul dintre cei pe lângă care trec fără să le spun vreun cuvânt. Nu are nici o însemnătate.

De fiecare dată o luăm de la capăt şi de fiecare dată întâi se bucură de cine ştie ce lucru mărunt, ca apoi să-şi iasă din fire din pricina a ceva ce spun curând după aceea, poate alt amănunt, ori poate fiindcă nu vreau să adaug ceea ce vor ei să adaug, ori fiindcă îmi spun părerea despre cum îmi vorbesc sau cum se chinuiesc să spună pe înţelesul tuturor lucruri care nu sunt deloc simple.

Dar poate că sunt simple. Poate că atunci când voi muri, şi asta va fi curând, vor deveni şi mai simple. Va fi ca şi cum ceea ce am văzut şi am simţit eu nu s-a petrecut, ori s-a petrecut ca o bătaie de aripă a unei păsări în

înaltul cerului, într-o zi fără vânt. Ei vor ca tot ce s-a întâmplat să trăiască veşnic, aşa mi-au spus. Ceea ce scriu, mi-au spus, va schimba lumea.

— Lumea? am întrebat. Lumea întreagă?

— Da, a încuviinţat bărbatul care îmi fusese călăuză, lumea întreagă.

Cred că pe faţa mea s-a citit uimirea.

— Nu înţelege, i-a spus tovarăşului său.

Şi era adevărat. Nu înţelegeam.

— A fost într-adevăr Fiul lui Dumnezeu, a zis.

Şi apoi, răbdător, s-a apucat să-mi desluşească ce mi se întâmplase atunci când a fost zămislit fiul meu, în timp ce tovarăşul lui dădea din cap şi îl încuraja. Abia dacă-l ascultam, căci aveam altele de făcut. Ştiu ce s-a întâmplat. Ştiu că fericirea pe care am încercat-o în primele luni după ce rămăsesem grea îmi părea neobişnuită, fără seamăn, că trăiam altfel, că stăteam adesea la fereastră şi priveam lumina de afară şi simţeam că viaţa nouă din pântecul meu, cea de-a doua inimă care bătea, mă împlinea mai presus de orice îmi închipuisem până atunci. Mai încolo am aflat că aşa ne pregătim cu toatele să naştem şi să alăptăm, că totul vine din trupul nostru, pătrunde în cuget şi nu pare ceva obişnuit. Prin urmare zâmbeam auzindu-i, căci păreau să ştie ceva adevărat despre lumina şi binecuvântarea care se coboară asupra ta la vremea aceea şi pentru prima oară îmi plăcea cât de înflăcăraţi şi siguri pe ei erau.

Însă când au ajuns la sfârşit m-am ridicat de pe scaun şi m-am îndepărtat de ei, rănită de cuvintele lor.

— A murit ca să mântuie lumea, a zis celălalt. Moartea lui a scăpat omenirea de întuneric şi de păcat. Tatăl lui l-a trimis pe lume ca să sufere pe cruce.

— Tatăl lui? am întrebat. Tatăl lui…?

— A fost nevoie de chinul lui, mi-a tăiat el vorba, doar aşa omenirea putea fi mântuită.

— Mântuită? am întrebat ridicând glasul. Cine a fost mântuit?

— Cei care au venit pe lume înaintea lui, cei care trăiesc acum şi cei care nu s-au născut încă, a răspuns.

— Mântuiţi de moarte? am întrebat.

— Mântuiţi pentru viaţa veşnică, a zis. Toţi oamenii din lume vor cunoaşte viaţa veşnică.

— Ei, viaţa veşnică! am făcut eu. Ei, toţi oamenii din lume!

M-am uitat drept în ochii lor, dar şi-au ferit privirea şi s-au înnegurat la faţă.

— Pentru asta s-au întâmplat toate?

S-au privit unul pe altul şi atunci am înţeles prima oară ticăloşia ambiţiei lor şi naivitatea credinţei lor.

— Cine mai ştie asta în afară de voi?

— Se va şti, a zis unul dintre ei.

— Prin cuvântul vostru? am întrebat.

— Prin cuvântul nostru şi cuvântul celorlalţi ucenici.

— Vreţi să spuneţi cei care-l urmau?

— Întocmai.

— Mai trăiesc?

— Da.

— Când el murea, s-au ascuns, am zis. Când el murea, s-au ascuns.

— Au fost de faţă când s-a sculat din mormânt, a zis unul dintre ei.

— I-au văzut mormântul, am zis. Eu nu i-am văzut mormântul şi nici nu i-am spălat trupul.

— Erai acolo, mi-a spus călăuza mea. L-ai ţinut în braţe când a fost coborât de pe cruce.

Tovarăşul lui a dat din cap.

— Te-ai uitat cum i-am uns trupul cu mirodenii, cum l-am înfăşurat în pânză de in şi l-am îngropat într-un mormânt aflat aproape de locul unde a fost răstignit. Tu însă nu erai cu noi, erai într-un loc unde puteai fi ocrotită

atunci când ni s-a arătat la trei zile după ce murise şi ne-a vorbit înainte să se ridice la cer, ca să fie lângă tatăl său.

— Tatăl său, am zis.

— Era Fiul lui Dumnezeu şi-a fost trimis de tatăl lui ca să mântuie lumea, a spus bărbatul.

— Prin moartea lui ne-a dat nouă viaţă, a spus celălalt. Prin moartea lui a mântuit lumea.

M-am întors spre ei şi ce se vedea pe faţa mea, ura faţă de ei, durerea, teama, i-a făcut să ridice privirea speriaţi şi unul dintre ei a venit spre mine ca să mă împiedice să rostesc ceea ce aveam în gând atunci. M-am dat înapoi şi m-am tras într-un colţ. Întâi am spus cuvintele în şoaptă, apoi le-am spus mai tare, iar când el s-a îndepărtat de mine şi aproape că s-a ghemuit într-un colţ, le-am rostit din nou în şoaptă, rar, cu grijă, punând în ele toată suflarea mea, toată viaţa, câtă îmi rămăsese.

— Am fost de faţă, am zis. Am fugit înainte să se sfârşească, însă dacă vreţi martori, atunci eu sunt unul şi pot să vă spun acum, când ziceţi că el a mântuit lumea, că preţul a fost prea mare. Preţul a fost prea mare.

Au plecat în noaptea aceea cu o caravană care se îndrepta spre insule şi, din cum îmi vorbeau şi se purtau, am înţeles că se îndepărtaseră de mine mai mult decât înainte, că le era cumva teamă sau mai degrabă că ajunseseră la capătul răbdării, de-a dreptul scârbiţi. Mi-au lăsat totuşi bani şi mâncare şi mi-au dat de înţeles că eram încă sub ocrotirea lor. Nu mi-a fost greu să mă port cuviincios cu ei. Nu sunt nişte nătărăi. Îi preţuiesc pentru cum le cumpănesc pe toate, pentru migala cu care pun totul la cale, pentru dăruirea lor şi pentru că sunt altfel decât ceata de bădărani nespălaţi şi de nevolnici, bărbaţi care nu se puteau uita la femei, care veneau în casa mea după ce soţul a murit şi stăteau toată noaptea de vorbă cu fiul meu, spunând lucruri fără şir. Ei vor înflori şi vor triumfa, în timp ce eu voi muri.

Acum nu mai merg la sinagogă. Vremea aceea s-a dus. N-aş putea trece nebăgată de seamă; cu toţii ar vedea cât de străină sunt. În schimb, mă duc cu

Farina la celălalt templu, iar uneori merg singură dimineaţa, când mă trezesc, sau spre seară, când umbrele se lasă peste lume, prevestind noaptea. Mă mişc fără să fac zgomot. Îi vorbesc în şoaptă marii zeiţe Artemis, care, cu braţele întinse în semn de mărinimie, îi aşteaptă pe cei care vin înspre ea, să-i hrănească la mulţii ei sâni. Îi povestesc cum tânjesc să dorm acum în pământul uscat, să mă prefac liniştită în pulbere, cu ochii închişi, într-un loc aproape de aici, unde cresc copaci. Până atunci, când mă trezesc în miez de noapte, vreau mai mult. Vreau ca ceea ce s-a întâmplat să nu fi fost ori să se petreacă altfel. Ce lesne ar fi să nu se fi întâmplat! Ce lesne am fi putut fi cruţaţi! N-ar fi fost nevoie de cine ştie ce. Până şi la gândul că ar fi fost cu putinţă îmi simt trupul eliberat aşa cum nu l-am mai simţit vreodată. La gândul acesta întunericul se risipeşte şi durerea se îndepărtează de mine. E ca şi cum un călător, istovit după zile întregi de mers prin deşertul sterp, un loc lipsit de umbră, ar ajunge în vârful unui deal şi ar vedea întinzându-i-se la picioare un oraş, un opal prins într-un smarald, un oraş îmbelşugat, un oraş cu fântâni şi copaci, cu o piaţă plină cu peşte, păsări şi fructele pământului, un loc învăluit în mirosul mâncărurilor şi al mirodeniilor.

Pornesc spre el mergând pe o cărare lină. Mă duce în acest loc al sufletelor, străin mie, trec peste poduri înalte şi înguste, întinse deasupra apei care bolboroseşte şi fumegă asemenea lavei în lumina tot mai slabă, deasupra unor insule înverzite ca nişte pajişti bogate. Nimeni nu îmi arată drumul. În jurul meu e tăcere şi o lumină blândă, tot mai împâclită. Lumea se domoleşte asemenea unei femei care-şi desface părul înainte să meargă la culcare. Iar eu murmur cuvintele ştiind că au însemnătate, şi în timp ce le rostesc zâmbesc umbrelor zeilor acestui loc, care stăruie în văzduh privindu-mă şi ascultându-mă.